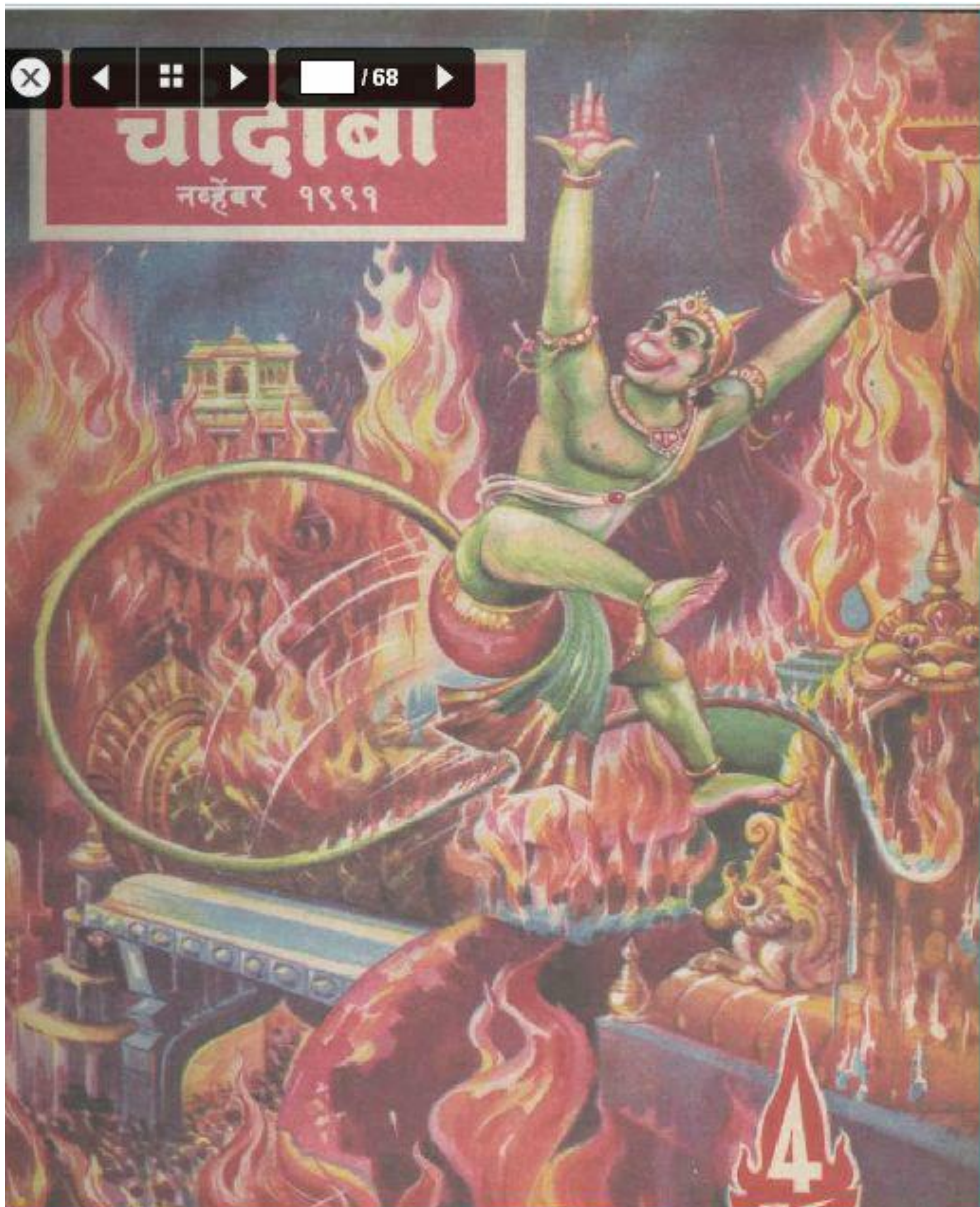

/ 68
चादोबा
नव्हेंबर १९९१
4

रंग-भेदाची प्रवृत्ति घटत चालली !

आंतरराष्ट्रीय क्रीडा-स्पर्धात आता क्रीडा-प्रेमी लोक दक्षिण आफ्रिकेतील खेळाडूंना पाहण्यासाठी उत्सुक झालेले दिसतात. कारण या स्पर्धात भाग घेण्यासाठी त्यांना मनाई होती, ती आता दूर झालेली आहे. २१ वर्षापूर्वी म्हणजे सन १९७० मध्ये रंग-भेदाच्या तत्त्वावर आंतरराष्ट्रीय ऑलिंपिक समितीने आपल्या स्पर्धात भाग घेण्यासाठी दक्षिण आफ्रिकी खेळाडूंना मनाई केली होती, ती या जुलाई महिन्याच्या प्रारंभी आंतरराष्ट्रीय क्रिकेट कौन्सिलने काढून टाकली.

अशा रीतीने मार्ग मोकळा झाल्यावर १९९२ च्या फेब्रुवारीत होणाऱ्या 'वर्ल्ड कप' क्रिकेट स्पर्धात तसेच या वर्षाखेरीस होणाऱ्या बार्सिलोना (स्पेन) ऑलिंपिक्स मध्ये दक्षिण आफ्रिका आता भाग घेईल. दक्षिण आफ्रिकी गोऱ्या सरकारच्या रंग-द्वेषी नीतीमुळे दक्षिण आफ्रिकेच्या खेळाडूंना आंतरराष्ट्रीय क्रीडा-स्पर्धात भाग घेता येत नसे.

आता गोऱ्या सरकारच्या विचारात बदल घडून आला आहे. याचे जिवंत प्रमाण म्हणजे रंग-द्वेषाविरुद्ध लढणाऱ्या व २५ वर्षे तुरुंगात खितपत पडलेल्या नेल्सन मंडेलांची सन १९८९ मध्ये झालेली मुक्ति! यानंतर नेल्सन मंडेलांनी डीक्लार्कशी बोलणी केली नि त्याचा परिणाम असा झाला की डीक्लार्कने नुकतेच रंगद्वेषाबाबतचे तीन कायदे रद्द करणे मान्य केले. आता काळे लोक कोणत्याही देशात राहू शकतात, कोणत्याही शाळेत आपल्या मुलांना शिक्षणासाठी दाखल करू शकतात आणि गोऱ्या लोकांच्या संस्थात ही नोकरी मिळवू शकतात. भारतीय सरकारने काळे-गोरे असा भेदभाव करणाऱ्या दक्षिण आफ्रिकी सरकारवर दडपण आणण्यासाठी जगातील काही देशांना विनंती केली. याचा खूपच चांगला परिणाम झाला आणि बरेच आर्थिक साह्य ही मिळाले.

नामिबिया
बोट्सवाना
झिंबाब्वे
मोझांबिक
दक्षिण आफ्रिका

दक्षिण आफ्रिकेत होत असलेले हे बदल जगातील सर्व देश उत्सुकतेने पहात आहेत.

गेली सहा वर्षे या देशावर लागू असलेले आर्थिक प्रतिबंध अमेरिकेने तातडतोब दूर केले. अमेरिकेची ही कार्यवाही पाहून जपानने संतोष प्रकट केला, परंतु स्वीडन व ऑस्ट्रेलिया यांनी अमेरिकेने उचललेल्या या पावलाबाबत आपली नाराजी व्यक्त केली.

अमेरिकेचं म्हणणं असं की दक्षिण आफ्रिकेत आता आणीबाणीची स्थिति राहिलेली नाही, राजनैतिक कैद्यांना मुक्त करण्यात आलेलं आहे आणि रंगद्वेषरहित सरकारची स्थापना करण्याबाबत बोलणी चालू आहेत, म्हणून अमेरिकेचे दक्षिण आफ्रिकेबाबतचे धोरण योग्यच होय. आज गोऱ्या सरकारने जी कार्यवाही चालविली आहे त्याबाबत नेल्सन मंडेला यांनी आनंद व्यक्त करीत म्हटले–"तरी पण अजून आपल्याला खूप सावध राहिलं पाहिजे, कारण या ना त्या कारणास्तव अजून काही राजकैदी तुरुंगातच डांबलेले आहेत. काळ्यातील निरनिराळ्या गटांपैकी कोणाची तरी बाजू सरकार उचलून धरते, म्हणून काळ्यांकाळ्यांमध्ये हिंसाकांड माजले आहे. यामुळे खुल्या वातावरणातील राजकीय कार्यक्रम अंमलात आणणं शक्य होत नाही."

रंग-भेदाची प्रवृत्ति घटत चाललेली असली तरी अजून बरंच कार्य व्हायचं बाकी आहे आणि रंगद्वेषाची आग संपूर्ण विझेपर्यंत काम करीतच राहिलं पाहिजे.

मंडेला दंपति

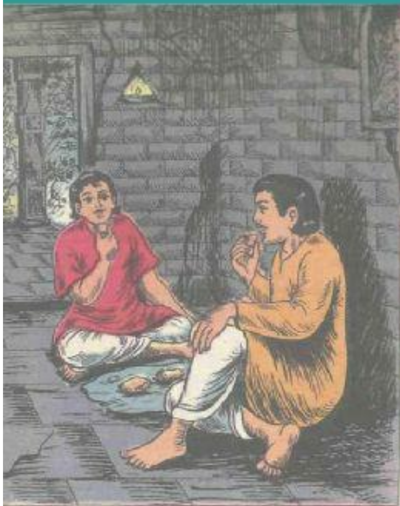
दोन बेकार

परशुरामचे वडील रामशरण म्हातारपणामुळे मरण पावले, तेव्हा कोठे परशुरामला आपल्या जबाबदारीची जाणीव झाली. त्याचे वय पंचवीस वर्षांचे होऊन गेले होते, पण आपण काही काम-धाम करावे असे त्याला आतापर्यंत कधी वाटलेच नव्हते. बरोबरच्या बेकार मुलांबरोबर भटकणे आणि जुगार खेळणे यातच त्याने आपला वेळ घालवला होता. परशुराम लहानपणीच मातृप्रेमाला वंचित झाल्यामुळे रामशरण त्याला कधीच काही बोलत नसत. पण आता मात्र परशुरामला आपण करून ठेवलेली कर्जे चुकवण्यासाठी घर विकून टाकावे लागले. गाववाल्यांच्या दृष्टीने तो एक रिकामटेकडेपणाने भटकत रहाणारा कामातून गेलेला असा मुलगा होता.

काम मिळवण्यासाठी खूप हिंडून जो वैतागून गेला. त्याला चांगले कळून चुकले की आपल्याला या गावात कसलीच नोकरी मिळणे शक्य नाही. नोकरीच्या शोधात एका संध्याकाळी तो गाव सोडून निघाला. सर्वत्र अन्धार पसरू लागल्यावेळी तो एका जंगलात पोचला होता. इतक्यात वादळवारा सुरू होऊन पाऊसही पडू लागला. आता रात्र कोठे काढावी हे परशुरामला कळेना. झाडांच्या आश्रयाने चालता चालता त्याला थोड्या अंतरावर एक दिवा टिमटिमत असलेला दिसला. तो त्या उजेडाच्या दिशेने चालू लागला.

ते एक जुने पडके देवीचे देऊळ होते. त्या मंदिरातच तो दिवा जळत होता. एक तरूण तेथील जमीन कपड्याने साफ करत होता.

परशुतामला पहाताच तो तरूण म्हणाला, "अरे, तू तर खूप भिजलेला दिसतोयस! अगोदर आपलं डोकं पूस बरं नीटं!"

आणि त्याने एक कोरडे फडके परशुरामच्या समोर धरले.

परशुरामने त्या फडक्याने आपले डोके पुसून कपडेही बदलले.

त्या तरुणाने परशुरामला आपले नाव यतीन्द्र असल्याचे सांगितले. त्याने असेही सांगितले की आपण नोकरीच्या शोधात निघालो असून पावसामुळे देवळात थांबलो आहोत. नन्तर त्याने परशुरामला विचारले, "तुझी काय बाबा आहे हकिकत?"

परशुरामने काहीही न लपवता आपली गोष्ट सांगून टाकली. सगळे ऐकून यतीन्द्र हसत हसत म्हणाला—"म्हणजे दोघं एकाच माळेचे मणी म्हणायचे. चला, बरं झालं, मला एक सवंगडी मिळाला."

यतीन्द्रने आपली भाकरीची पोटली सोडली आणि दोघांनी त्यात असलेली भाकरी वाटून खाल्ली. दोघांची भूक भागली.

जेवढी जागा साफ झालेली होती, तीवर दोघेही आडवे झाले. पडल्या पडल्या परशुराम म्हणाला—"आजपर्यंत मी कधी नोकरी शोधायच्या फन्दात पडलो नाही, पण असा प्रयत्न करणारांबद्दल बरंच काही ऐकलं मात्र आहे! कोणाची शिफारस नसेल तर नोकरी मिळणं कठीणच नव्हे, तर अशक्यप्राय होऊन बसलं आहे."

"हं! हे म्हणणं चूक नव्हेच, पण आपल्याला नोकरी मिळाली तर आपण आपली योग्यता आणि प्रामाणिकपणा दाखवून देऊ शकू." यतीन्द्र म्हणाला.

"तुला संधी मी मिळवून देईन." असे म्हणत तेथे एक देवी अवतरली.

परशुराम आणि यतीन्द्रने तिला त्याच देवळातली देवी म्हणून ओळखले. तिला साष्टांग नमस्कार करून त्यांनी विचारले—"माते! आम्हा दोघा बेकारांवर तू दया दाखवलीस, धन्य झालो आम्ही! आम्ही आयुष्यभर हे उपकार स्मरू. पण आम्हाला एवढं सांगायची कृपा कर ना, तू आम्हाला कशी काय मदत करणार आहेस?"

यावर देवी त्यांना म्हणाली—"मी तुम्हाला विशेष महिमा असणाऱ्या तीन वस्तु देणार आहे. त्यांच्या मदतीने तुम्ही जे काही मिळवाल त्या संबंधीची हकिकत बरोबर तीन दिवसांनी इथे येऊन सांगायची. कबूल?"

"हो, अगदी तुझ्या बोलण्याबर हुकूम वागू आम्ही!" दोघंही आनन्दाने आणि भक्तिपूर्ण आवाजात म्हणाले.

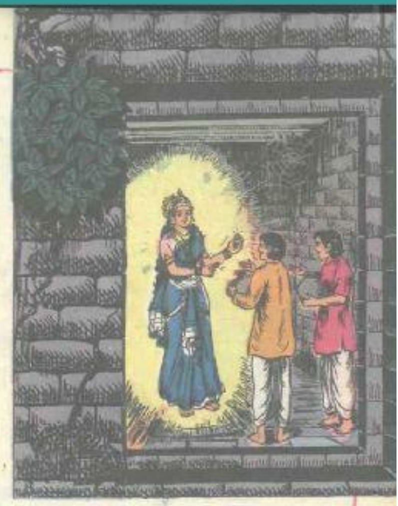
नन्तर देवीने त्या दोघांना एक एक मातीचे भांडे देऊन म्हटले—"मनात ज्याचा विचार करून हे भांडं तुम्ही फोडाल, तो तावडतोब तुमच्यासमोर हजर राहील."

"हां, पण असं झालं, तरी त्यात आमचा फायदा काय माते?" यतीन्द्रने विचारले.

आता देवीने एक एक मिरा त्यांच्या हातावर ठेवत म्हटले की—"हा आपल्या तोंडात ठेवून तुम्ही ज्यांच्याजवळ जे मागाल, ते तुम्हाला ते देतील."

"बरं, आता तिसरी वस्तु कोणती माते?" परशुरामने विचारले.

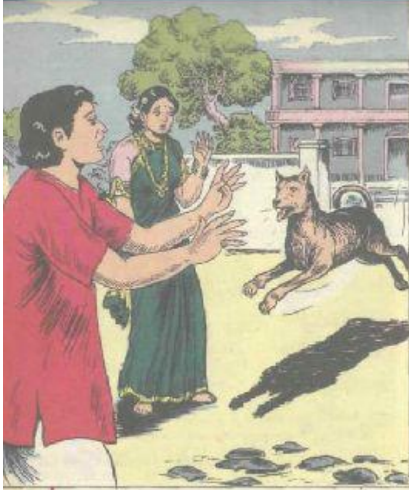
दोघांना एक एक तांब्याची अंगठी देत देवी म्हणाली—"ही अंगठी जोपर्यंत तुमच्या बोटात असेल, तोपर्यंत या अगोदरच्या दोन्ही वस्तु तुमच्याबरोबरच राहतील." इतके सांगून झाल्यावर देवी अंतर्धान पावली.

सकाळ होता होता पाऊसही थांबला. यतीन्द्र परशुरामला म्हणाला—"मी पूर्वेकडे जायचं ठरवलंय, तू पण येतोस माझ्याबरोबर?"

"नको, मी पश्चिमेकडे जातो. तिसऱ्या दिवशी रात्री आपण पुन्हा याच मन्दिरात भेटू." परशुराम उत्तरला.

परशुराम पश्चिमेकडे चालू लागला. दिवसभर चालून रात्री तो एका शहरात पोचला. देवीकडून मिळालेल्या त्या अद्भुत वस्तुंचा कसा वापर करायचा याबद्दलची योजना त्याने ठरवून ठेवली होती. तो एका मोठ्या महालासारख्या घरासमोर उभा राहिला. मातीचे भांड

जमिनीवर आपटत त्याने विचार केला की, त्या घराचा मालक आपणासमोर यावा.

थोड्याच वेळात प्रौढ वयाची एक स्त्री दरवाजा उघडून त्याच्यासमोर उभी राहिली. तिच्या अंगावर अमूल्य असे सोन्याचे दागिने चमचमत होते.

आपल्याजवळचा मिरीचा दाणा तोंडात टाकून परशुराम तिला म्हणाला–"तुमच्या अंगावरचे सर्व सोने उतरवून ताबडतोब माझ्या हवाली करा."

ती स्त्री जणू झोपेच्या अंमलातच होती. चेहरा मागे वळवून ती जोरात ओरडली– "सोन्या, सोन्या!"

दुसऱ्याच क्षणी 'सोन्या' नावाचा एक धिप्पाड कुत्रा भुंकत बाहेर आला आणि त्याने परशुरामचे नडगे तोंडात पकडले. त्याचा पाय ताबडतोब रक्तबंबाळ झाला. मालकिणीने अनेकदा परत बोलावूनही सोन्या परशुरामाचा पाय सोडीना. परशुरामला अचानक एक आठवण झाली. आपल्या हातातली अंगठी काढून त्याने दूर फेकून दिली. त्याबरोबर कुत्र्याने परशुरामला सोडून दिले. हे सर्व जणू काही स्वप्नातच घडल्याप्रमाणे झाले! कुत्रा आणि ती स्त्री, दोघंही घरात निघून गेले. अन् जाता जाता तिने दरवाजाही बन्द करून घेतला.

परशुराम नन्तर दोन दिवस त्याच गावात राहिला. कुत्र्याच्या चाव्यावर वनस्पतीच्या औषधांचा इलाज करून घेऊन तिसऱ्या दिवशी कसा तरी उठत बसत तो त्या जंगलात मन्दिरात पोचला. देवीने त्याला आलेला पाहून विचारले–"ही काय रे दशा तुझी? सांग बरं, काय काय झालं?"

काहीही न लपवता परशुरामने खरी हकीकत देवीला सांगून टाकली.

थोड्याच वेळात छानसे कपडे घातलेला यतीन्द्रही तेथे येऊन पोचला. देवीने त्यालाही आपली हकीकत विचारली. यतीन्द्र सांगू लागला–

"त्या अद्‌भुत वस्तु मिळाल्याबरोबर त्यांचा कसकसा उपयोग करायचा हे मी ठरवून ठेवले होते. मी सरळ राजधानीला पोचलो. संध्याकाळी राजोद्यानात 'राजाने समोर यावे' अशी इच्छा करून मी ते भांडं फोडलं. थोड्याच वेळात राजा तेथे हजर झाला.

मिऱ्याचा दाणा तोंडात ठेवून मी राजाला म्हटले–"राजेसाहेब, आपण आपल्या दरबारात मला नोकरी देण्याची कृपा करावी."

थोडंस हसत माझ्याकडे पाहून राजा म्हणाला–"मी तुला नोकरी दिलीच समज. तुला हवं तेव्हां येऊन दाखल हो."

अशा तऱ्हेने मला नोकरी मिळाली. दरबारातून आगाऊ काही पैसे घेऊन मी रहाण्यासाठी एक घर आणि चांगल्या कपड्यांची व्यवस्था करून इथं या मन्दिरात आलो."

आपल्या हातातली तांब्याची अंगठी देवीकडे परत देत यतीन्द्र म्हणाला–"माते, स्वतःच्या ताकदीवर माझा विश्वास आहे. तुझ्या कृपेने मिळालेल्या नोकरीत मी टिकून राहीन अशी मला खात्री वाटते."

आता देवी त्या दोघांना म्हणाली–"मी तुम्हां दोघांना एकाच प्रकारच्या वस्तु दिल्या. पण अतिलोभामुळे परशुराम त्यापासून आपला फायदा करून घेऊ शकला नाही. मी दिलेल्या मिऱ्याच्या दाण्याच्या आधारे यतीन्द्र राजाकडून अर्ध राज्यही मिळवू शकला असता." असे बोलून देवी अदृश्य झाली.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी शहराकडे निघण्यापूर्वी यतीन्द्र परशुरामला म्हणाला– "येतोस माझ्याबरोबर? माझ्याच घरी राहून तू दुसरी एकादी नोकरी शोध. केव्हां न केव्हां तुला ती मिळेलच."

"होय आता मी तुझ्यासारख्या बुद्धिमान आणि अनुभवी व्यक्ती जवळ राहिलो, तर काहीतरी शिकू शकेन. येतो मी तुझ्याबरोबर." असे म्हणून परशुराम यतीन्द्रबरोबर चालू लागला.

यात काय संशय!

शिवपुरी गावात संतोष नावाचा एक माणूस रहात असे. एक पोपट पाळावा असे फार दिवस त्याच्या मनात होते. एकदा बाजारात एका दुकानात त्याला एक सुन्दरसा पोपट दिसला. संतोषने दुकानदाराला विचारले–"याची किमत काय?"

"शंभर रुपये." दुकानदार म्हणाला.

"शंभर? बाप रे!" संतोषने आश्चर्य प्रकट केले.

"अरे हा काही साधासुधा पोपट नाहिये. पाहिजे तर तुम्ही या पोपटालाच विचारून पहा, किमत योग्य आहे की नाही ते!" दुकानदार म्हणाला.

"काय रे हा दुकानदार म्हणतो, तसा तू शंभर रुपये किंमतीच्या लायकीचा पोपट आहेस?" संतोषने पोपटाला विचारले.

"यात काय संशय?" पोपट उत्तरला.

या उत्तरावरून संतोषला दुकानदाराचे बोलणे पटले आणि शंभर रुपये देऊन तो पोपटाला घरी घेऊन गेला. मोठ्या आनन्दाने त्याने घरात सर्वांना पोपट दाखवला. पण त्याची बायको किंवा मुलांपैकी कोणी काहीही प्रश्न विचारला, तरी तो एकच उत्तर देऊ लागला–"यात काय संशय?"

आता संतोषला कळून चुकले की पोपट फक्त एवढं एकच वाक्य बोलू शकतो. अन् आपण मात्र त्याच्या बोलण्यावर विश्वास ठेवून फसवले गेलो; फारच नुकसान झाले आपले! आता डोक्यावर हात मारून घेत दुःखाने तो म्हणाला–"ओहो! कसा फसलो मी? एक नंबरचा मूर्खच नव्हे का मी?"

पोपट लगेच उत्तरला–"यात काय संशय?"

हे ऐकून मात्र संतोषसह सर्वांचीच हसून-हसून मुरकुंडी वळली!

[७]

[सदानन्द मुनींनी अपूर्व नावाचे एक आश्चर्यजनक व्यक्तित्व निर्माण केले. समुद्री चाचे पाच मुलांचे अपहरण करून त्यांना घेऊन जात होते. जहाजाची यात्रा सुरू झाल्यावर चाच्यांचा सरदार आणि त्याचा खास सहायक या दोघात भांडण झाले व त्याचे पर्यवसान सहायकाने सरदाराच्या छातीत तलवार भोसकून, त्याला ठार करण्यात झाले. —पुढची गोष्ट वाचा]

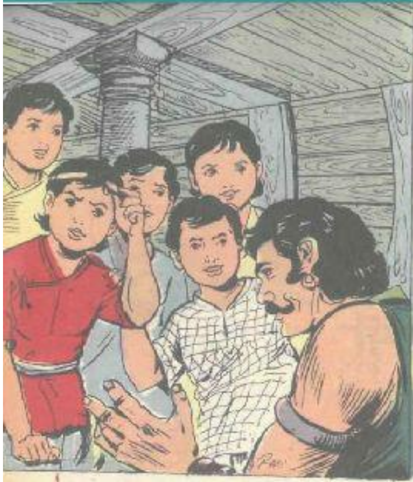
पहाट होत होती. मुले ज्या खोलीत होती, तेथे येऊन नवा सरदार त्यांना उठवू लागला. तो म्हणाला–"अरे उठा, उठा! पहा समुद्रात सूर्योदय किती सुन्दर दिसतो तो!"

समीरच्या तोंडून अपूर्वने दिलेल्या आदेशानुसार मुले मोठ्या धैर्याने डोळे मिटून पडलेली होती. त्यांनी डोळे उघडून चहूकडे पहात विचारले–"अरे! आपण इथे कुठे आहोत? अन् तुम्ही कोण आहात महाराज?" आदल्या रात्री जहाजावर घडलेली हकिकत आपल्याला जणु माहीतच नाही असा भाव त्यांच्या चेहऱ्यावर होता.

"मी या जहाजाचा मालक गरलधर!" सौम्य आवाजात नवा सरदार उत्तरला.

"काऽऽय? या जहाजाचे मालक?" समीरने आश्चर्य दाखवत विचारले.

"होऽ! मला कळलं, तुम्हाला कसलं आश्चर्य वाटतंय ते! ज्या माणसाने तुम्हाला

जहाज फिरवून दाखवलं ना, तो काही जरुरी कामासाठी एका ठिकाणी गेला आहे. तुमची देखरेख करायचं काम त्यानं माझ्यावर सोपवलं आहे. तुमच्या लक्षात आलंय ना, कि आत्ताही तुम्ही जहाजावरच आहात?" गरलधरने विचारले.

उठून जांभई 'देत समीर म्हणाला–"अरे, खूपच उशीर झाला की! आम्हाला आता तावडतोब घरी जायला हवं!"

"हा, हा, हा!" राक्षसासारखे हसतानाच एकदम ते दाबत गरलधर म्हणाला–"खरं काय घडलं, ते मला माहीत नाही. पण तुम्ही पोरं रात्रभर डाराडूर झोपून राहिलात. तुमची झोप मोडावीशीही वाटेना मला! म्हणून गप्पच राहिलो मी. रात्री जहाजाने आपली यात्रा सुरू केली. रात्रभरात आपण खूप दूर आलो आहोत. तुम्ही आता पोहून तर परत नाही जाऊ शकणार न? तेव्हा आता जरा प्रवासाची गंमत लुटा!" असे बोलताना गरलधरचा स्वर चेष्टेचा वाटत होता.

मुलांनी ते ऐंकले, पण न समजल्यासारखे ते एकमेकांच्या चेहऱ्यांकडे पहात राहिले.

"पण मग आता आमचं काय होणार?" समीरने तोच अबोध भाव चेहऱ्यावर कायम ठेवत विचारले.

"काही दिवसांनी खूपसा अनुभव गाठीला बांधून किनाऱ्यावर उतराल न् काय! तोपर्यंत निसर्गसौन्दर्य लुटत मजा करा!" गरलधर उत्तरला.

"तुमचं बोलणं ठीक आहे हो, पण आमचे आईबाप आणि सारे नातेवाईक काळजीत पडतील त्याचं काय?" एका मुलाने दु:खी आवाजात विचारले.

"काही दिवसांनी परत भेटलात की त्यांना आनंदही वाटेलच की!" हसत गरलधर बोलला.

"हं! तुम्ही खूपच हुशार वाटता हो!" समीरने फिरकी घेतली.

हा अभिप्राय खराच मानून गरलधर एकदम खूश झाला! मोठ्या गर्वाने मान ताठ करून तो दूर असलेल्या आपल्या साथीदारांकडे पाहू लागला. नंतर तो मुलांना त्या खोलीबाहेर घेऊन गेला. पाचही मुले समुद्रावरील सूर्योदय निरखत असताना अपूर्वची हाक ऐकून समीर त्या दिशेने पाहू लागला. डावीकडे त्याने जेव्हा वाकून पाहिले, तेव्हा एका मोठ्या माशावर बसलेला अपूर्व त्याला दिसला. तो मासा जहाजाच्या मागेमागेच पोहत होता.

बारीक आवाजात अपूर्व समीरला सांगू लागला–"तुम्ही पळून जायच्या प्रयत्नात आहात असा जर या चोरांना पत्ता लागला, तर ते तुम्हाला फार त्रास देतील. सध्या ते तुमच्याशी चांगले वागत आहेत, याचा अर्थ असा की त्यांना तुमच्याकडून आपलं काही काम साधून घ्यायचं आहे. काल गरलधर आपल्या साथीदारांशी बोलताना मी ऐकलं की, व्यापाऱ्यांचं एक जहाज या बाजूला येणार आहे, अन् ते लुटायचा यांचा विचार आहे. आपलं हे काम साधण्यासाठी बहुधा त्यांना तुमचा उपयोग करून घ्यायचाय. त्यांची काय योजना आहे, ती कळली तर आपल्यालाही योग्य पाऊल उचलता येईल. तोपर्यंत तुम्ही पोरं त्याच्याशी सावधगिरीने वागा."

इतक्यात समीरला गरलधरचा आवाज ऐकू आला–"अरे, असा वाकलास ना, तर एकदम समुद्रांत पडून देवमाशांना मेजवानी होईल तुझी! आम्ही तुझी वाट पहात आहोत, ये इकडे!"

समीर लगेच मागे वळला आणि हसतच गरलधरजवळ गेला. तेथे सर्वजण जेवायला बसले होते. काही समजत नसल्याचा आव आणत समीरने विचारले–"तुम्ही लोक या जहाजावर काय करता?"

"आम्ही समुद्रावर व्यापार करतो बाळ! हल्ली आमचे दिवस बरे नाहीत. नुकतंच काही चाचे लोकांनी आमचं जहाज लुटलं होतं." गरलधर उत्तरला.

"दुष्ट कुठले!" समीर रागाने उद्गारला.

"हं, नुसतेच दुष्ट नव्हेत काही; बेशरम लेकाचे! अगदी नालायक अन् बदमाष आहेत ते! आम्ही निःशस्त्र होतो, तेव्हां अचानक हल्ला केला त्यांनी. आम्ही तर कधी एकादी मुंगीही मारत नाही. आमच्यासारख्या अनेक व्यापाऱ्यांना लुटलं आहे त्यांनी आ पर्यंत." गरलधरने तिखटमीठ लावले.

"अरेरे! तुम्ही बिचारे किती चांगले लोक आहात हे तर पहातच आहोत न! आम्ही कोण, आमची नावं काय, हे माहीत नसतानाही तुम्ही आम्हाला जहाजात घेऊन समुद्रयात्रा घडवत आहात, खायलाप्यायला घालताहात आणि सुन्दर सुन्दर दृश्य दाखवत आहात. यावरूनच कळतंय न, की तुम्ही खूप दयाळू आहात. ठीक आहे. आता तुम्ही काय करणार आहात?" समीरने भोळेपणा दाखवतच विचारले.

"आपण आता अगोदर एका बेटावर पोचू. तिथे काही धन मिळवायची संधी आहेसं दिसतंय...." असे गरलधर आणखी काही सांगणार, इतक्यात समीरने मधेच विचारले–"हे कसं शक्य आहे बुवा? या जहाजावर आम्ही सहा पोर सोडून आणखी काहीच नाहीय! काही सामान-सुमान, चीज-वस्तु कुठे आहेत इथे?"

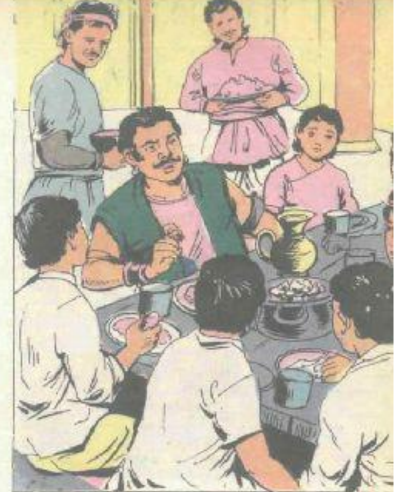
"ओहो, लहान मुलगा आहेस, पण गोष्टी मात्र खूप मजेशीर करतोयस हं! आत्ता आमच्याजवळ काही सामान नसलं, तरी तुम्ही पोरांनी आम्हाला मदत केलीत, तर आपल्या या जहाजावर खूपसं सामान-सुमान येऊ शकेल."

"ते कसं काय? समुद्रात इथे मधेच हे कसं शक्य आहे? अन् आम्ही तर छोटी छोटी पोरं आहोत, आम्ही काय मदत करणार तुम्हाला?" उत्सुकता दाखवत विचारले.

आता गरलधर त्याला आपली योजना सांगू लागला–"ज्या चाच्यांनी आमचं जहाज लुटलं होतं, ते जहाज इकडेच येत आहे. आपलं जहाज त्या जहाजाजवळ पोचताच मी नापसंतीदर्शक काळा झेंडा फडकवीन. तेव्हां तुम्ही मुलं आपल्या खोलीबाहेर येऊन 'आम्हाला वाचवा हो, वाचवा!' असा ओरडाआरडा सुरू करा."

"आणि मग?" समीरने विचारले.

"तुमचा ओरडा ऐकून व्यापाऱ्यांच्या वेषांतल्या त्या चाच्यांचं जहाज आपल्या जवळ येईल. तुम्ही त्यांना सांगा की 'आमचं जहाज चाच्यांनी लुटलं आणि आमच्या मोठ्या माणसांना आणि नाविकांना मारून टाकलं!' अन् तुम्ही दुःखाने रडायला लागा. तुमच्यावर विश्वास ठेवून त्यांचे काही लोक आपल्या जहाजावर येतील. तुम्ही त्यांना सरळ, आम्ही ज्या खोलीत बसलेले असू तेथे घेऊन या. नंतर काय करायचं ते आम्ही पाहून घेऊ." गरलधरने आपली योजना स्पष्ट केली.

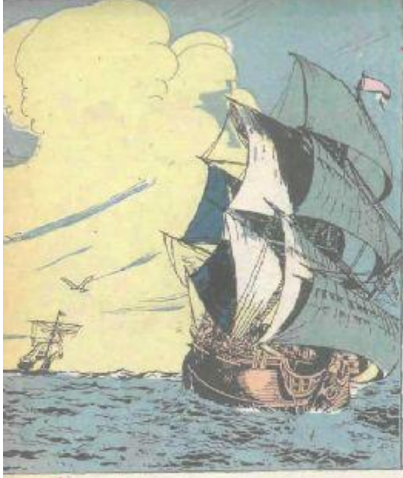

"वा! काय अद्भुत योजना आहे पण!" एक मुलगा म्हणाला.

"हं! योजना आवडली ना? तुम्ही मुलं आमच्या सांगण्याप्रमाणे वागलात, तर नंतर आम्ही तुमचा छान सत्कार करू." गरलधर म्हणाला.

"खूप छान विचार आहे तुमचा. पण नन्तर तुम्ही लोक काय करणार?" समीरने विचारले.

ओठ चावत जरा गप्प बसून नंतर गरलधर म्हणाला–"त्यांनी जे काही केलंय, त्याचं उत्तर त्यांना असं मिळायला हवं की त्यांना आपल्या गुन्ह्याची जन्मभर आठवण राहील! त्यांनी आमचं जे नुकसान केलंय, त्याबद्दल

आम्ही त्यांचे प्राण घेतले तरी कोणी चूक म्हणणार नाही. पण त्यांना मारून टाकायचं मनात नाही माझ्या! आम्ही त्यांना कैद करून त्यांचं जहाज समुद्रात बुडवून टाकू अन् त्या बदमाशांना गुलामांच्या बाजारात विकून टाकू. जिवे मारण्यापेक्षा त्यांना गुलाम म्हणून विकणं–ही दयाच होईल न त्यांच्यावर? काय?"

गुलामांच्या बाजाराचे नाव निघताच मुले मनातल्या मनात घाबरून गेली. इतक्यात गरलधरचा एक साथीदार आत आला आणि आनंदाने म्हणाला–"सरदार, जहाज दिसलं!"

"शाब्बास! आपलं जहाज लवकर त्या जहाजाजवळ घेऊन चला. त्या जहाजा-वरची माणसं नजरेत येताच आपण वल्ही मुलांच्या हाती देऊन खोलीत लपू या. जा आता तू." गरलधरने साथीदाराला पाठवून दिले.

यानंतर गरलधर व मुलांनी जेवण उरकले आणि नंतर ते सर्व बाहेर आले. लांबून व्यापाऱ्यांचे जहाज दिसू लागले. वाऱ्याच्या वेगाने काही वेळ जहाज पुढे गेले आणि व्यापारी जहाजाजवळ पोचले. नंतर सरदाराच्या आज्ञेने चाच्यांनी वल्ही मुलांच्या हवाली केली अन् ते सर्व एका खोलीत लपून राहिले.

समीर जहाजाच्या डोलकाठीवर चढून अशा तऱ्हेने उभा राहिला की ते संपूर्ण जहाज नीट नजरेत येईल. इतक्यात आपल्या चाच्यांच्या जहाजावरून एक समुद्री कावळा व्यापाऱ्यांच्या जहाजावर जाऊन बसताना समीरला दिसला. समीरने ओळखले की त्या कावळ्याच्या द्वारे अपूर्वने नक्कीच काही सन्देश जहाजावरच्या प्रवाशांकडे पाठवला असला पाहिजे.

तोपर्यंत गरलधर नुसताच इकडे-तिकडे फिरत होता. आता त्याने काळा झेंडा डोलकाठीला बांधला आणि एकट्या दुकट्या असणाऱ्या आपल्या साथीदारांना खोलीत लपायला घेऊन जात तो समीरला म्हणाला–"ए पोरा, त्या जहाजातून येणाऱ्या व्यापाऱ्यांना आपल्या जहाजावर आणायची जबाबदारी आता तुम्ही. पार पाडायची."

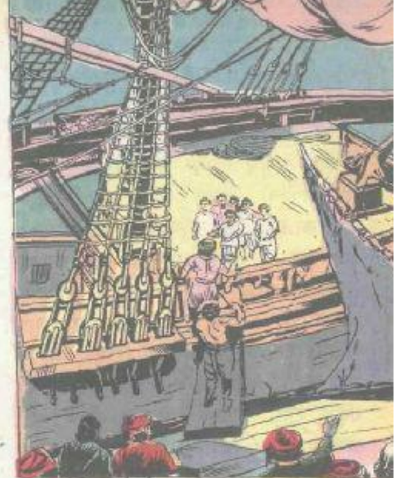
समीरने ताबडतोब घसा फोडत उच्च आवाजात किंचाळायला सुरुवात केली–"अरे वाचवा आम्हाला! वाचवा!"

हा ओरडा ऐकून व्यापाऱ्यांच्या जहा-जावरचा एक भला दिसणारा व्यापारी बाहेर आला. त्याच्या दोन्ही बाजूंना त्याचे बलदंड अंगरक्षकही होते.

"या जहाजावर आम्ही सहा मुलंच आहोत. आमच्या मोठ्या माणसांना मारून टाकून चाचे लोक पळून गेले. आम्हाला वाचवा! वाचवा!" समीर ओरडू लागला.

दुसऱ्याच क्षणी व्यापाऱ्यांचे जहाज चाच्यांच्या जहाजाजवळ आले. त्या दोन बलदंड माणसांनी दोन्ही जहाजे जोडणारी एक मोठीशी फळी टाकली आणि त्यावरून व्यापारी आणि चार चांगली मजबूत माणसे समीरजवळ येऊन पोचली. व्यापाऱ्याने हळूच विचारले–"ते दुष्ट कुठे आहेत रे?"

समीरने इशाऱ्यानेच ती खोली दाखवली अन् आपण मात्र उच्च आवाजात सांगू लागला–"महाराज, या! त्या खोलीत अजून थोडंसं मौल्यवान सामान शिल्लक आहे. चाचे चुकून ते इथेच सोडून गेले. आपण ते

सामान घ्या अन् कृपाकरून आम्हाला आपापल्या घरी पोचवा. इतकंच पुरे आम्हाला! दया करा आमच्यावर-महा राज? खरंच ते सर्व सामान तुम्ही घ्या. दाखवतो मी ते तुम्हाला. या इकडे!"

"घाबरू नकोस! तुम्हा मुलांना वाच-वायलाच आलो आहोत आम्ही!" असे म्हणत तो झटकन त्या डाकू चाच्यांच्या खोलीजवळ गेला आणि पापणी लवायच्या आतच खोलीचे दार बन्द करून त्याने बाहेरून कुलूप ठोकले. नंतर खिडकीतून आत डोकवत त्या चाच्यांना सचेत करत तो व्यापारी म्हणाला–"नालायक, कुत्र्यांनो! आता तुम्हाला आपल्या करणीचं फळ

भोगायची वेळ आली आहे. माझ्याबरोबर चांगले पंचवीस धट्टे-कट्टे, मजबूत लोक आमच्या रक्षणासाठी आहेत. तुम्ही अनेकांची जहाजं लुटलीत, त्यातल्या प्रवाशांना मारून टाकून त्यांना जलसमाधी दिलीत. या पापाची शिक्षा आता जरूर मिळेल तुम्हाला! पळून जायचा मुळीच प्रयत्न करू नका, नाहीतर तुमच्या जहाजासकट तुम्हाला जाळून टाकू आम्ही! आमच्या जवळ कित्येक पिपं तेल आहे, तेव्हा जहाज जाळणं फारच सोपं आहे आम्हाला. आपलं भलं व्हावं असं वाटत असेल तर मुकाट बसून रहा. जराही हालचाल केलीत तर खबरदार! उद्या या वेळी आपण किनाऱ्यावर पोचू. तोपर्यंत तुम्हाला खायला काहीही मिळणार नाही. हां, थोडंसं पाणी मिळेल प्यायला. पुन्हा एकदा लक्षात ठेवा, हल्लायचा प्रयत्न केलात तर मात्र प्राण गमावून बसाल!"

चाच्यांच्या खोलीशी पहाऱ्यासाठी दहा तगडे लोक उभे राहिले. ते दिसायलाच अगदी जंगली कुत्र्यांसारखे क्रूर दिसत होते! काही जणांनी चाच्यांचे जहाज त्यांच्या जहाजाशी मजबुत बांधून टाकले होते. हे सर्व पाहून मुलांना फार आनन्द वाटला. ती आनन्दाने नाचू-बागडू लागली.

समीर आता तेथे अपूर्वच्या शोधाला लागला, तेव्हा व्यापारी त्याला म्हणाला– "बाळा, तू काय एका समुद्री कावळ्याकडून आम्हाला सन्देश दिलास? मला तर आश्चर्यच वाटतंय!" आणि त्याने समीरची पाठ थोपटली.

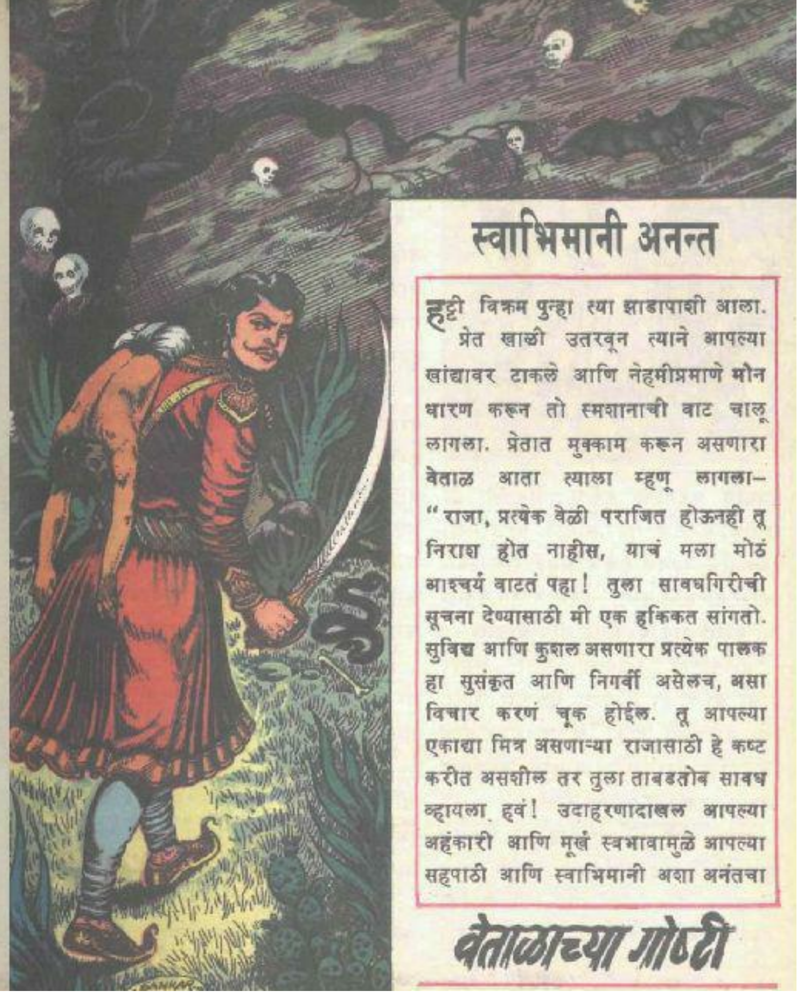
"तो सन्देश मी नाही पाठवला! आम्हाला वाचवायला आलेल्या एका दिव्य-पुरुषाने पाठवला तो." समीरने सांगितले.

"अरे वा! दिव्य पुरुष?" व्यापाऱ्याला आता जास्तच आश्चर्य वाटते. "कुठंय तो?"

"मला ते माहीत नाही. पण मी इतकं मात्र सांगू शकतो की तो लवकरच आपणाकडे जरूर येईल." समीर म्हणाला.

दोन्ही जहाजे झपाट्याने समुद्रकिनाऱ्याकडे निघाली. (क्रमशः)

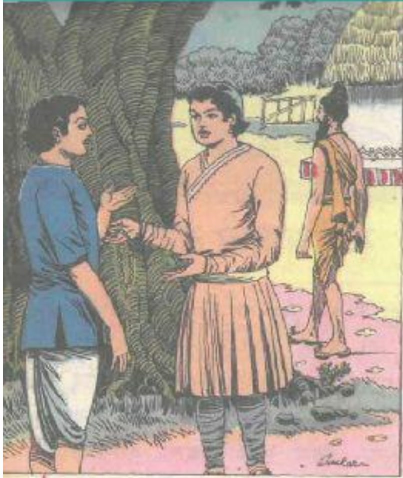

वेताळाच्या गोष्टी

स्वाभिमानी अनन्त

हट्टी विक्रम पुन्हा त्या झाडापाशी आला. प्रेत खाली उतरवून त्याने आपल्या खांद्यावर टाकले आणि नेहमीप्रमाणे मौन धारण करून तो स्मशानाची वाट चालू लागला. प्रेतात मुक्काम करून असणारा वेताळ आता त्याला म्हणू लागला– "राजा, प्रत्येक वेळी पराजित होऊनही तू निराश होत नाहीस, याचं मला मोठं आश्चर्य वाटतं पहा! तुला सावधगिरीची सूचना देण्यासाठी मी एक हकिकत सांगतो. सुविद्य आणि कुशल असणारा प्रत्येक पालक हा सुसंकृत आणि निगर्वी असेलच, असा विचार करणं चूक होईल. तू आपल्या एकाद्या मित्र असणाऱ्या राजासाठी हे कष्ट करीत असशील तर तुला ताबडतोब सावध व्हायला हवं! उदाहरणादाखल आपल्या अहंकारी आणि मूर्ख स्वभावामुळे आपल्या सहपाठी आणि स्वाभिमानी अशा अनंतचा

अपमान करणाऱ्या हरीश नावाच्या या राजाची गोष्ट मी तुला सांगतो. गोष्ट लक्षपूर्वक ऐक, म्हणजे तुझे हे श्रमही विसरल्यासारखे वाटतील तुला." इतके बोलून वेताळ त्या हरीश राजाची गोष्ट सांगू लागला –

महेन्द्रगिरी राज्याचा राजा श्रीधर याचा हरीश हा एकुलता एक पुत्र होता. विद्यार्जनासाठी राजा श्रीधरने हरीशला चित्रवनात रहाणाऱ्या आचार्य दिव्यानन्द यांच्या गुरुकुलात पाठवून दिले.

हरीश तेथे मोठ्या श्रद्धा व भक्तीने आचार्यांकडे विद्याभ्यास करू लागला. याच गुरुकुलात शिकणाऱ्या इतर विद्यार्थ्यांपैकी अनन्त नावाचा विद्यार्थी हरीशला फार आवडे. अनन्तच्या स्वाभिमानी वृत्तीमुळेच हरीश त्याच्याकडे जास्त आकर्षित झाला होता. दोघांच्यात चांगली मैत्री जमली.

अशी काही वर्षे निघून गेली. एक दिवस आचार्य हरीशला बोलवून म्हणाले– "वत्सा! तुझं विद्यार्जन आता पूर्ण झालं आहे. तू आता राजधानीला परत जाऊन आपलं राज्य संभाळ. लोकप्रिय राजा बनून चांगले नाव मिळव. बस, इतकीच माझी तुझ्याकडून अपेक्षा."

गुरुजींचा आशिर्वाद घेऊन राजधानीकडे परतताना अनन्तला गाढ आलिंगन देत हरीश म्हणाला–"मित्रा! आता आपल्या वाटा निराळ्या होत आहेत. तुझा विरह मला फारच दुःखदायक वाटणार आहे. माझी आठवण म्हणून हा हार ठेव तुझ्याजवळ!" आणि आपल्या गळ्यातला हिऱ्यांचा हार काढून तो अनंतच्या गळ्यात घालू लागला.

परन्तु अनन्त तो हार घेईना. नम्रपणे तो म्हणाला–"या हिऱ्यांपेक्षा तुझी मैत्रीच मला महत्वाची! हा हार मला नको!"

यानन्तर एका वर्षाभरातच राजा श्रीधरने आपला पुत्र हरीश याला राज्याभिषेक करवला, आणि अशा तऱ्हेने हरीश राजा झाला.

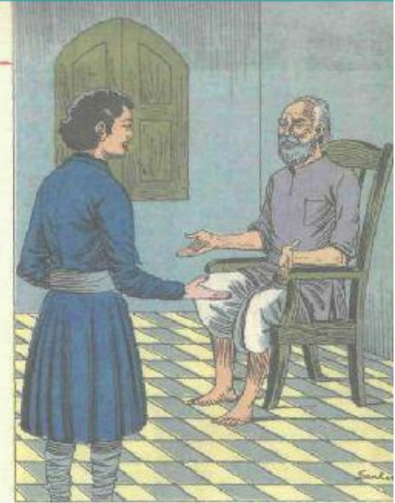
गुरुकुलातले आपले शिक्षण संपल्यावर अनन्त योग्य अशा नोकरीच्या शोधाला

लागला. शेवटी धनकाम नावाच्या एका मोठ्या जमीनदाराकडे त्याला एक लहानशी नोकरी मिळाली. अनन्तचे शिक्षण पहाता ती नोकरी तितकीशी योग्य नव्हती, पण अनन्तचे पोट भरायला ती पुरेशी होती.

अनन्तच्या पित्याचा वृद्ध मित्र शिवनाथ एकदा अनन्तकडे आला आणि अनुनयपूर्वक त्याला म्हणाला–"बाळा, तुला माहीतच आहे, की मी हल्ली आजारी असतो. दिवसेंदिवस उदरनिर्वाह कठीण होत चाललाय. मी ऐकलंय की आपल्या देशाचा राजा तुझा मित्र आहे. माझ्या मुलाला त्याच्याकडून एखादी नोकरी मिळवून देऊन मला मदत कर ना!"

अनन्तचा आता नाइलाज होता! शिवनाथच्या मुलाला बरोबर घेऊन तो राजा हरीशकडे गेला. अनन्तच्या विनंतीवरून हरीशने मुलाला आपल्या सैन्यात नोकरी दिली. नंतर हरीशने अनन्तची चौकशी केली. तेव्हा अनन्तने सांगितले की, आपण एकदम ठीकठाक आहोत. आपल्या नोकरीवरही आपण एकदम खूश आहोत!

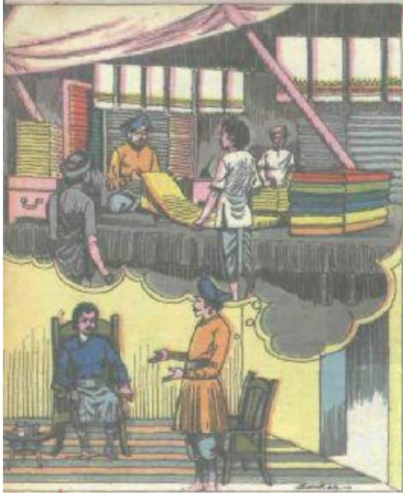
शिवनाथच्या मुलाचे नाव होते प्रशान्त. या प्रशान्तला जेव्हां नोकरी मिळाली, तेव्हां अनन्तच्या राजाजवळ असलेल्या वजनाबद्दल इतर लोकांनाही कळले.

अनन्तच्या गावचा वीरेश राजाच्या दरबारात काम करत असे. लाच घेत असताना त्याला एकदा राजाच्या अधिकाऱ्यांनी पकडले. अनन्तकडे जाऊन तो गयावया करू लागला–"अनन्त, आपण लहानपणचे मित्र ना? राजाकडे जाऊन या एक वेळीच मला माफी द्यायला सांग ना! पुन्हा कधीही मी अशी चूक करणार नाही."

पण अनन्तने त्याला साफ सांगून टाकले की–"तू अपराध केला आहेस. तेव्हां आता त्याची शिक्षाही भोग!"

ही गोष्ट राजाच्या कानावर गेली आणि आपल्या मित्राच्या या सद्व्यवहारामुळे

राजाच्या मनातला त्याच्याबद्दलचा आदर द्विगुणित झाला!

याच काळात श्रीकान्त नावाचा एक मोठा व्यापारी असाच अनन्तकडे आला आणि आपली ओळख करून देऊन त्याला म्हणू लागला–"तुला माहीतच आहे, की आपल्या देशात कापसाची पैदास फार कमी होते. आपल्या शेजारच्या राज्यात कापूस खूप पिकतो. तेव्हा आपण जर तेथून कापूस आयात केला तर गरीब लोकांना कपडा खूप कमी भावात मिळू शकेल. या कापसाच्या आयातीसाठी मला राजाकडून परवाना हवा आहे. तू जर याची व्यवस्था केलीस तर तुला स्वतःचं काहीही भांडवल न घालता माझ्याकडून आपल्या फायद्याचा चौथा हिस्सा मिळेल."

जरा विचार करून अनन्त म्हणाला–"तू जे काम करू इच्छित आहेस, ते चांगले कल्याणकारी काम आहे. मला तुझ्या फायद्यातला हिस्सा मुळीच नको. पण हे देशकल्याणाचं काम करणं मी आपलं कर्तव्य मानतो." नंतर लगेच हरीशला भेटून, कामाचे महत्त्व पटवून देऊन अनन्तने श्रीकान्तला कापसाच्या आयातीचा परवाना मिळवून दिला.

श्रीकान्तनेही प्रामाणिकपणे जवळच्या राज्यातून कापूस मागवून मोठ्या प्रमाणावर कापड बनवून घेतले व ते स्वस्त भावात विकायला सुरुवात केली. कापड स्वस्त विकूनही श्रीकान्तला खूपच फायदा झाला. त्यातील चौथा हिस्सा अनन्तला देण्याचा त्याने खूप प्रयत्न केला, परन्तु त्याने एक पैही स्वीकारली नाही. आणि पुनःपुन्हा सांगितले की आपण परवाना मिळवून देण्याचे काम केवळ 'देशहिताचे कार्य' म्हणूनच केले. अर्थात ही गोष्टही हरीशच्या कानी गेलीच.

यानन्तर अनेक लोकांनी येऊन आपापले काम करून घेण्यासाठी अनन्तकडे याचना केली. पण त्यापैकी अनेकांची कामे 'केवळ स्वतःच्या फायद्यासाठी' अशा स्वरूपाची असत. 'राजाशी मैत्री' चा असा काही परिणाम होईल असे अनन्तच्या कधी ध्यानीमनीही आले नव्हते.

अनन्तचा मालक धनकामही अनन्तच्या वर्तनाबद्दल प्रत्यक्ष पहात व ऐकत होताच. अनन्तचा स्वाभिमान व प्रामाणिकपणा यामुळे तो अनन्तवर फारच प्रसन्न होता. त्याने अनन्तला आपला जावई करून घ्यायचा विचार केला.

धनकान्तने हा प्रस्ताव अनन्तपुढे मांडला तेव्हां तो पटकन म्हणाला–"छे, छे! माफ करा. मी काही आपल्या मुलीच्या योग्य वर नव्हे!" अशा तऱ्हेने अनन्तने खूप टाळाटाळ करायचा प्रयत्न केला.

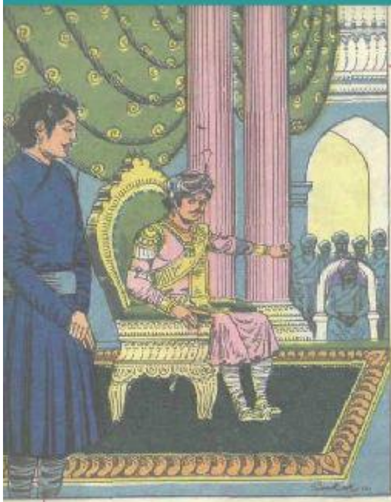
परन्तु धनकाम गप्प राहिला नाही. त्याने एकदा एक मेजवानी आयोजित करून नगरातल्या खूपशा प्रतिष्ठित लोकांना आमन्त्रण दिले. मेजवानीच्या वेळी अनन्तला एका बाजूला घेऊन जाऊन धनकाम त्याला म्हणाला–"अनन्त, कर म्हणून महाराजांकडे बरीच रक्कम मी देणं लागतो. वेळेवर पैसे हाती नसल्यामुळे मला खूप उशीर झाला आहे. मला आत्ताच कळलंय की राजा मला खूप कठोर शिक्षा ठोठावणार आहे. तू जरा त्यांना भेटून माझ्या साठी काही मुदत मागून घे ना!"

"वेळच्या वेळी कर भरणं हे प्रत्येकाचं कर्तव्य असतं! आपल्या अडचणी सांगून तो वेळेवर न भरणं हे उचित नव्हे नं? तेव्हां या मामल्यात, कृपा करून राजाकडे रदबदली करायला सांगू नका मला!" अनन्त उत्तरला.

यावर धनकाम अनन्तला म्हणाला–"अनन्त! वृद्ध व विधवा स्त्रिया यांना दर महिना मदत देण्याचा जो उपक्रम महाराजांनी सुरू केला आहे, त्यात त्यांच्याकडून हल्ली विलंब होत नाही का? मग हे मात्र कसं काय न्याय्य आहे?"

"या बाबत राजा हरीशची चूक समजा आहे. पण तुम्ही असं सांगा, कि

त्याने चूक केली म्हणून आपणही तशी चूक करायची का?" अनन्तने परखडपणे विचारले.

आता हळूच हसत धनकाम म्हणाला– "अनन्त, आत्ता मेजवानीसाठी जमलेल्यांच्यात राजाचे काही गुप्त हेरही आहेत. आपलं हे बोलणं त्यांच्याकडून नक्कीच त्याच्या कानी जाईल. राजाची चूक काढण्याच्या अपराधामुळे तुम्हा दोघांच्या मैत्रीत बिघाड होण्याची दाट शक्यता आहे."

"तुमचा राजाबद्दल नक्कीच गैरसमज होतो आहे. माझ्या या टीकेतलं सत्य हरीश नक्कीच ओळखेल आणि आपली चूक सुधारेल." अनन्त आत्मविश्वासाने बोलला.

"ठीक आहे. एकदा असाच राजाला भेटायला जाऊन बघ. त्याच्या तुझ्याशी वागण्यात काही फरक झाला नाही तर तुमच्या मैत्रीची मी स्तुतीच करीन. पण एवढं मात्र लक्षात ठेव हं, कि तू हरलास तर मात्र तुला माझ्या मुलीशी लग्न करावं लागेल. काय?" धनकाम म्हणाला.

या गोष्टीला अनन्त तयार झाला. दुसऱ्याच दिवशी तो हरीशला भेटायला गेला. पण त्याला पहाताच डोळे लाल करत हरीश बोलला–"अनन्त, माझ्याच वागण्याची टीकाटिप्पणी करण्याइतका मोठा झालास हं तू! तुझ्या लायकीचा विचार न करता मी जो मित्रधर्म आचरत आलो, त्याचे चांगलेच पांग फेडलेस बरं! आता पुन्हा कधी आपलं तोंड दाखवायला येऊ नकोस. जाऊ शकतोस तू आता."

अनन्त धनकामकडे परतला आणि काय घडले याची खरी हकीकत सांगून त्याने आपला पराजय कबूल केला; आणि दिलेल्या वचनाप्रमाणे धनकामच्या मुलीशी त्याने विवाह केला.

इतकी गोष्ट सांगून झाल्यावर वेताळ विक्रमराजाला म्हणाला–"राजा, अगदी लहानशी नोकरी असूनही अनन्तने आपला मित्र राजा हरीश याच्याकडे स्वतःसाठी कसलीही मदत मागितली नव्हती, दुसऱ्याच कोणाला नोकरी देववण्यासाठी त्याने राजाकडे शब्द टाकला. लाच घेणारा माणूस स्वतःचा दोस्त असूनही त्याला वाचवण्यासाठी तो राजाकडे गेला नाही. व्यापारी श्रीकान्त फायद्यातला हिस्सा द्यायला तयार असूनही अनन्तने तो स्वीकारला नाही. आणि हे सर्व माहीत असतानाही राजाने अनन्तच्या टीकेतलं सत्य ओळखलं नसेल, तर त्याचं कारण काय बरं असू शकेल? हा राजाचा गर्व की त्याचा मूर्खपणा, का तिसरंच काही? माझ्या या शंकेचं उत्तर माहीत असूनही तू द्यायचं टाळलंस तर तुझ्या मस्तकाचे तुकडे तुकडे होऊन पडतील."

उत्तरादाखल राजा विक्रम म्हणाला– "लहानपणापासूनच मैत्री असल्यामुळे अनन्त किती स्वाभिमानी व प्रामाणिक आहे हे राजा हरीश जाणून होता. अनन्तची नोकरी अगदीच मामुली होती, पण स्वतः चांगली नोकरी देऊ करूनही अनन्तने ते मानले नसते हेही हरीशला पक्के ठाऊक होते; म्हणूनच त्याने तसा काही प्रयत्न केला नाही. राजाशी असलेल्या त्याच्या मैत्रीचा स्वतःसाठी उपयोग करून घेण्यासाठी स्वार्थी लोक अनन्तवर दबाव आणू पहात असत. अशा परिस्थितीतच राजाला अनन्त व जमीनदार धनकाम यांच्यातल्या पैजेची हकिकत समजली. लोकांच्या दबावापासून अनन्तचा बचाव व्हावा आणि जमीनदाराचा जावई बनून अनन्त सुखी व्हावा, म्हणूनच राजा हरीशने रागावण्याचे नाटक केले. या सर्व हकीकतीवरून आपल्याला कबूल करावे लागेल, की राजा हरीश न गर्विष्ठ आहे, न मूर्खही! उलट तो अत्यन्त बुद्धिमान आणि अपार स्नेहशील आहे असेच सिद्ध होते."

अशा तऱ्हेने उत्तर दिल्यामुळे विक्रमराजाचे मौन भंग झाले; आणि वेताळ त्या प्रेतासह ताबडतोब अदृश्य होऊन पुन्हा त्याच झाडाच्या फांदीवर जाऊन लटकू लागला.

(कल्पित)

मूळ स्वभाव

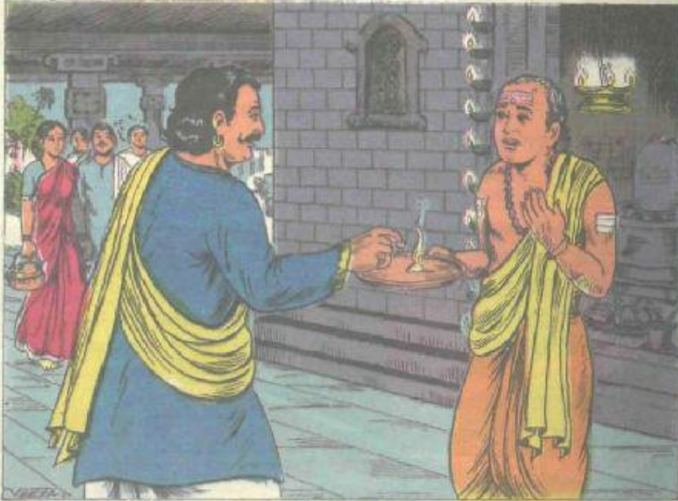
जमीनदार जगमोहन एक नंबरचा कंजूस माणूस होता. देवदर्शनासाठी कधी देवळात गेला, तर देवाला नारळ वहाणं, पुजाऱ्याच्या थाळीत कधी पैसे टाकणं किंवा जोडे संभाळणाऱ्या मुलाला काही देणं वगैरेसाठी तो बिलकुल खर्च करत नसे.

जमीनदाराचा कंजूसपणा पुजारी चांगलाच ओळखून होता, त्यामुळे तो कधी तोंड उघडून जगमोहनकडे काही मागतही नसे.

एकदा एका विशेष पर्वाच्या दिवशी देवळात सर्वात पहिला जाणारा भक्त जमीनदार जगमोहनच निघाला! अन् त्या दिवशी आश्चर्य म्हणजे, जगमोहनने पुजाऱ्याच्या थाळीत एक पैसा दक्षिणाही टाकली.

पण इतक्या चांगल्या पर्वणीची सुरुवात एकच पैसा दक्षिणेने व्हावी याचा पुजाऱ्याला विषाद वाटला. त्याला गप्प बसवेना. तो जमीनदाराला म्हणाला–"आपणासारख्या बड्या माणसाकडून एक पैसाच दक्षिणा घेणं मला अपमानास्पद वाटतंय. कृपा करून आणखी एक पैसा टाका ना थाळीत!"

हे ऐकून जमीनदार चिडला. "आणखी एकच पैसा टाकून पुन्हा दुसऱ्यांदा तुझा अपमान नको करायला." असे म्हणून जगमोहनने तो पैसा उचलून घेतला अन् तेथून निघून गेला.

चांदोबा पुरवणी–३५

भारताची दैवते :

महाकाली

सृष्टि, स्थिति आणि लय यांना कारणभूत असणाऱ्या दिव्य शक्तीला आपल्या प्राचीन ऋषि-मुनींनी विविध स्वरूपात पाहिले आहे. निर्मल व प्रशांत वदनाने सर्वांचे संरक्षण करणारी दिव्य माता, अतिभयानक रूप धारण करून दुष्टांचे दमन करते. विश्वातील सर्व प्राण्यांची केवळ निर्मितीच नाही, तर त्यांचा नाश ही या दिव्य शक्तीच्या संकल्पानुसार होतो असा आपल्या पूर्वजांचा दृढ विश्वास होता. या दिव्य शक्तीच्या संहारक रूपाचेच नाव आहे महाकाली.

महाकालीचा रंग काळा असतो. शार्दूलचर्म धारण करून गळ्यात मुंडमाला आणि चार हातात भयानक शस्त्रे घेतलेल्या महाकालीचे रूप अति भयानक दिसते. असे भयानक रूप असले तरी महाकालीवर दृढ भक्ति-विश्वास ठेवून जे तिची पूजा-अर्चना करतात, त्या भक्तांचे ती मातृवत् रक्षण करते व सदासर्वदा त्यांचा उत्साह वाढविते असा भक्तांचा पक्का विश्वास आहे.

लोककंटक दुष्टांचा नाश करण्यासाठी अवतार घेतलेल्या महाकालीचा जन्म-दिवस साजरा करण्यासाठी देशात सर्वत्र विजयादशमीचा उत्सव अत्यंत आनंदाने व उत्साहाने पार पाडला जातो.

तेरा वर्षे वयाचा पदवीधर

नुकत्याच ज्याच्या विषयी आपण अनेक बातम्या ऐकल्या, तो हा मुलगा आहे बालमुरलीकृष्ण अंबटी! हा अमेरिकेत रहात असलेला एक भारतीय विद्यार्थी आहे आणि विद्यार्जनात याने आपला विक्रम प्रस्थापित केला आहे. अपूर्व बुद्धिमान या बालकाला न्यूयॉर्क विश्व-विद्यालयाने जीव-शास्त्रांतील पदवी बहाल केली. ही पदवी धारण करणाऱ्या या मुलाचं वय केवळ तेरा वर्षांचं आहे.

गेल्या मे महिन्यात या विश्वविद्यालयाचा जो पदवीदान-समारंभ झाला, त्यात सुमारे दहा हजार विद्यार्थी-विद्यार्थिनींनी पदव्या ग्रहण केल्या. या समारंभात बालमुरलीकृष्ण अंबटीचा एक विशेष 'चांदीचा टॉर्च' देऊन गौरव करण्यात आला.

बालमुरलीचे आई-वडील दोघे ही आपल्या देशात अध्यापक म्हणून काम करीत आहेत. चार वर्षांच्या अल्प वयात बालमुरलीने कॅल्क्युलसची प्राथमिक सूत्रे आत्मसात् केली. मुलाच्या बुद्धीची प्रखरता लक्षात येताच आई-वडिलांनी त्याला सर्व प्रकारे प्रोत्साहन दिले.

बालमुरलीकृष्णने आपल्या वयाच्या आकराव्या वर्षी, आपला वयाने सहा वर्षांनी मोठा असलेला भाऊ जयकृष्ण याच्या बरोबर 'एड्स्' वर एक पुस्तक प्रकाशन करून आपले एक रेकॉर्ड प्रस्थापित केले. त्याच वेळी त्याने न्यूयॉर्क विश्व-विद्यालयांत' प्रवेशासाठी अर्ज केलेला होता.

नुकताच इसराइल मधील एक युवक, अठराव्या वर्षी आपला डॉक्टरेटचा प्रबंध लिहून जगातील सर्वात "कमी वयाचा डॉक्टर" म्हणून प्रसिद्ध झाला. आता याहून कमी वयात डॉक्टरेटची पदवी मिळवून इसराइलच्या या छोट्या डॉक्टरचे रेकॉर्ड मोडण्याचा बालमुरलीकृष्ण अंबटी प्रयत्न करीत आहे.

काल-गतीच्या पुढे चालणाऱ्या या बाल-मेधावी बालमुरलीला आपल्या प्रयत्नात यश मिळावं अशी आपण आशा करू या.

तुम्हाला माहीत आहे ?

१. सायफर म्हणजे 'शून्या'चा शोध भारतातील कोणत्या गणितज्ञाने लावला?
२. समुद्री घोडा खरोखरीच घोडा नसतो. मग तो कोण असतो?
३. टोकिओ शहराचं नाव पूर्वी काय होतं?
४. इ. स. ३१२ मध्ये कॉन्स्टेंटिन चक्रवर्ती सम्राटाने एक रोमन नाणे प्रचारात आणले, ते चौदाव्या शतकापर्यंत चालू राहिले. ते नाणे कोणते?
५. जगातील सर्वात मोठे ग्रंथालय कोणते?
६. युरोपात जन्मला, आशियात मेला नि ज्याचा दफन-विधि आफ्रिकेत झाला तो राजा कोणता?
७. शेक्सपिअरच्या नाटकात सर्वात मोठं नाटक कोणतं?
८. एका राष्ट्रीय ध्वजात त्या देशाचा नकाशा असतो, तो देश कोणता?
९. एव्हरेस्टच्या शिखरावर पोचल्यावर एडमंड हिलरी व तेन्सिंग नोर्के यांनी तेथे चार झेंडे रोवले. ते झेंडे कोणते?
१०. हेन्री आर्चरने एका यंत्राचा शोध लावला. त्याचा उपयोग पोस्टाची तिकिटे छापणाऱ्या मशीनमध्ये केला जातो. ते यंत्र कोणते?
११. गॅलिलिओने सर्वात प्रथम कोणता शास्त्रीय सिद्धान्त मांडला?
१२. केंब्रिज विश्वविद्यालयाचा पदवीधर होण्यासाठी चार्लस् डार्विनने कोणत्या ग्रंथांचे अध्ययन केले होते?
१३. भारत-भ्रमण करणारा पहिला अमेरिकेचा अध्यक्ष कोण?
१४. पृथ्वीला सूर्याभोवती एक प्रदक्षिणा करायला किती वेळ लागतो?
१५. एव्हरेस्ट पर्वताच्या शिखरावर सर्वात अधिक कसले दगड सापडतात?

उत्तरावली

१. आर्यभट्ट.
२. घोड्याच्या डोक्यासारखे डोके असलेला सरळ पोहत जाणारा एक समुद्री मासा.
३. ईदो.
४. सोलीडस.
५. मास्को मध्ये असलेले लेनिन सरकारी ग्रंथालय.
६. अलेक्झँडर दि ग्रेट. युरोपातील ग्रीसच्या मॅसिडोनिया शहरात जन्म झाला, आशियातील बगदादच्या जवळील बॅबिलोनिया मध्ये मृत्यु आला, आफ्रिकेतील मिस्र देशातील अलेक्झांड्रिया मध्ये दफन-विधि झाला.
७. हॅम्लेट. यात २९,५०० शब्द आहेत.
८. साइप्रस.
९. संयुक्त राष्ट्र संघ, ग्रेट ब्रिटन, नेपाळ आणि भारत.
१०. छिद्र पाडणारे पर्फोरेटिंग मशीन.
११. घड्याळाचा लोलक (पेंडयुलम).
१२. धर्मशास्त्रावरील ग्रंथ.
१३. ड्वाइट डी. आइसेन होवर.
१४. एकूण ३६५ दिवस, ५ तास, ५८ मिनिटे नि ४६ सेकंद.
१५. चुनकळीचे दगड.

चांदोबाच्या बातम्या

लंडनच्या प्राणी-संग्रहालयाची घोषणा

लंडनचे प्राणी-संग्रहालय जगातील एक अत्यंत प्राचीन संग्रहालय आहे. गेली १६० वर्षे जतन केलेल्या या संग्रहालयाला आता काही अडचणींशी सामना द्यावा लागत आहे. व्यवस्थापकांच्या सांगण्यानुसार हे प्राणी-संग्रहालय चालविण्यासाठी ४० मिलिअन पौंड एवढी रक्कम आवश्यक आहे. याला ब्रिटिश सरकारची तयारी नाही. म्हणून या संग्रहालयाच्या संचालकांनी जगातील सर्व जीव-जंतु-प्रेमी मुलांना प्रार्थना केली आहे की त्यांनी प्राणिसंग्रहालयाला आर्थिक मदत पाठवावी. अन्यथा नाईलाजाने येथील प्राण्यांना निरनिराळ्या ठिकाणी पाठवावे लागेल.

येशू ख्रिस्ताची भाषा

बायबल मधील येशू ख्रिस्तांच्या प्रवचनांचा जगातील सर्व भाषात अनुवाद झालेला आहे. येशू ख्रिस्ताने आरामिक भाषेत आपली प्रवचने ऐकवली होती. आता आरामिक भाषा जवळ जवळ नष्ट होत चालली आहे. सीरियातील काही प्रदेशात केवळ काही हजार लोकच सध्या ही भाषा बोलतात. या भाषेला लिपि नाही. म्हणून या भाषेत लिहिणं-वाचणं शक्य होत नाही. सीरियामध्ये सिरियक, हिब्रु आणि अरबी या भाषांचे वर्चस्व आहे. आरामिक केवळ तोंडी स्वरूपात शिकवली जाते. म्हणूनच या भाषेत व्यवहार करणारांची संख्या अशी झपाट्याने कमी झालेली आहे.

'गोल्फ'ची बक्षिसे म्हणून जनावरे!

मलेशियामध्ये नुकत्याच ज्या 'गोल्फ' खेळाच्या चढाओढी झाल्या, त्यात विजेत्यांना बक्षिस म्हणून पैसे दिले गेले नाहीत. या स्पर्धेतील विजेत्यांना 'ट्रॉफी' पण दिल्या गेल्या नाहीत. विजेत्यांमधील प्रथम क्रमांकाला एक गाय, दुसऱ्या

व तिसऱ्या क्रमांकांना मेंढ्या व चवथ्या-पाचव्या क्रमांकावरील विजेत्यांना दोन-दोन ससे देण्यात आले. 'होल-इन्-वन्' च्या विजेत्या खेळाडूला एका घोड्या बरोबर एक गाडी ही देण्याचा निर्णय झालेला होता. पण तो जिंकणारा कोणी निघालाच नाही. तेथील कृषि-मंत्र्याने याबाबत खुलासा केला की 'गोल्फ' खेळणाऱ्या खेळाडूत शेती व जनावरे यांबाबत प्रेम वाढावे म्हणून बक्षिसांची ही नवी प्रथा सुरू करण्यात आलेली आहे.

जादूचा कान

प्राचीन काळची गोष्ट आहे. जपान देशात समुद्राच्या किनाऱ्यावरील एका गावात एक तरूण रहात असे. एके दिवशी तो समुद्राच्या किनाऱ्यावरील वाळूतून चालला असताना त्याला एका छोट्या खड्ड्यात तडफडणारा एक मासा दिसला. त्याने खड्ड्यातून माशाला उचललं नि समुद्रात सोडून दिलं. 'चला, एकाचा प्राण वाचवला!' अशा संतोषाने तो परत फिरला. एवढ्यात मागून एक आवाज आला–"ऐक, थांब जरा."

त्याने वळून मागे पाहिलं तेव्हा समुद्रांतील पाण्यात त्याला एक स्त्री दिसली. त्याला वाटलं ही स्त्री दुसऱ्या कोणाला तरी बोलवीत असेल. आणि तो आपली वाट चालू लागला.

त्या तरुणाला उद्देशून स्त्री म्हणाली–"मी तुलाच बोलवते आहे. थांब जरा!" तरुणाला मोठं आश्चर्य वाटलं. तो थांबला, मागे फिरून त्या स्त्रीच्या जवळ गेला. तेव्हा ती स्त्री म्हणाली–"सागर राजाने मला तुझ्याकडे पाठवले आहे. तू सागर राजाच्या मुलीचे प्राण वाचवलेस, म्हणून तुला आणण्यासाठी राजाने मला पाठवले आहे. चल माझ्या बरोबर."

यावर तो तरुण म्हणाला–"मला तर पोहता येत नाही. मग सागर-राज्यात मी कसा येऊ शकेन?"

"तू भिऊ नकोस. तू माझ्या पाठीवर बस, मी तुला सुखरूप राजापर्यंत घेऊन जाईन." त्या स्त्रीने आश्वासन दिले.

दोघे ही जेव्हा गुडघाभर पाण्यात पोचले तेव्हा त्या स्त्रीने माशाचे रूप घेतले. तो तरूण माशाच्या पाठीवर बसला. मासा सागर-राजाच्या महालाकडे निघाला. वाटेत मासा तरुणाला म्हणाला–"सागर राजा

एक जपानी लोककथा

जर तुला काही वरदान देऊ लागला तर एक 'जादूचा कान' माग. तो जादूचा कान आपल्या कानात ठेवलास की सर्व प्राण्यांच्या भाषा तुला समजू लागतील."

सागर-राजाने या तरुणाचे छान स्वागत केले. समुद्र-राजाचं काही दिवस अतिथ्य स्वीकारून आता तो घरी परत जायला निघाला. सागर-राजा म्हणाला—"ठीक आहे. आता मी तुला एक वर देऊ इच्छितो. माझ्या राज्यातील जी वस्तु तुला पसंत पडली असेल, ती मागून घे."

तरुणाने मागणी केली—"मला जादूचा कान पाहिजे. मला दुसरे काही नको."

"या सागर-राज्यात अद्भुत असा जादूचा कान फक्त एकच आहे. तरी पण तुझी इच्छा असली तर तो मी तुला देईन." असं म्हणून सागर-राजाने एका गुप्त ठिकाणी ठेवलेला जादूचा कान सेवकातर्फे मागवून घेतला नि त्याला तरुणाला दिला.

ज्या माशाच्या पाठीवर बसून हा तरूण सागर-राजाकडे आला होता, त्याच माशाच्या पाठीवर बसून तो समुद्र-किनारी परत आला. तो तरूण समुद्राच्या किनाऱ्यावर एकटाच बसला होता, एवढ्यात दोन बया पक्षी आपापसात बोलू लागले. तरुणाला वाटलं ते दोघे काय बोलत आहेत ते पहावं तर खरं! म्हणून छोट्या शंखाच्या आकाराचा जादूचा कान आपल्या कानात ठेवून तो ऐकू लागला. त्यांची बोली त्याला समजू लागली.

बया पक्षी आपापसात मजेत बोलत होते—"ही माणसं आपल्याला फार बुद्धिमान समजतात, पण मला हे मुळिच पटत नाही. हे लोक नाला पार करताना ज्या दगडावर पाय ठेवून जातात, ते खरं सोनं आहे! पण हे लोक त्याला साधा दगड समजून पुढे चालू लागतात."

हे बोलणं ऐकून त्या तरुणाला फार आश्चर्य वाटलं. तो त्या नाल्याजवळ गेला. तेथील तो दगड उचलून वरील मातीचे थर त्याने खरडून काढले, स्वच्छ झाल्यावर तो दगड सोन्यासारखा चमकू लागला. बया पक्षी जे बोलत होते ते खरंच होतं!

तरुणाने ती सोन्याची वीट आपल्या खिशात घातली नि घराकडे जायला निघाला. एवढ्यात दोन कावळे काव काव करू लागले. पुन्हा तरुणाने आपल्या जवळील जादूचा कान लावून कावळे काय म्हणत आहेत ते समजण्याचा प्रयत्न केला.

कावळे आपापसात म्हणत होते—"ही माणसं शुद्ध मूर्ख आहेत. कुठून कुठून वैद्यांना बोलवण्यात आले. पण जमीनदाराच्या मुलीचा रोग काही बरा झाला नाही. जमीनदाराच्या घरावर जेव्हा नवं गवत बांधलं गेलं, तेव्हा चुकून एक साप ही त्यात बांधला गेला. बिचारा उपाशी वाळून चालला आहे. त्याला मोकळं करून दूध पाजलं तर जमीनदाराच्या मुलीचा रोग पळून जाईल!"

तरुणाला वाटलं, बरं झालं आपण हे सगळं ऐकलं! तो थेट जमीनदाराच्या घरी पोचला.

तिथं बाहेरच एका फलकावर लिहिलं होतं–"माझ्या मुलीचं रोग-निदान करून तिला जो बरा करील त्याला पाहिजे ते बक्षिस दिले जाईल."

त्याने जमीनदाराच्या घरात प्रवेश केला नि म्हणाला–"आजारी मुलीचा रोग मी दूर करू शकेन! मला एक संधि द्याल?"

हे ऐकून तिथं जमलेले वैद्य उपहासाने हसू लागले. "आम्ही आता पर्यंत ज्या रोगाची परीक्षा करू शकलो नाही, तो रोग हा आला दूर करणारा!" वैद्यांनी तरुणाची टिंगल केली.

पण जमीनदाराची गोष्ट वेगळी होती. जो कोणी मुलीचा रोग बरा करायला येईल, त्याचे तो स्वागत करीत असे. कारण कोणाच्या हातात जादू असेल कसं समजणार?

तरूण जमीनदाराच्या मुलीच्या खोलीत गेला नि तिच्याकडे पहात म्हणाला–"हा रोग नाही, शाप आहे! एका जीवाची हिंसा होत आहे. या घराच्या छपरावरील गवतात एक साप बांधला गेलेला आहे. बिचारा उपाशी मरतो आहे. त्याला ताबडतोब मुक्त करून दूध पाजा. तेव्हा या शापातून मुक्ति मिळेल!"

जमीनदाराने लगेच आपल्या नोकरांना बोलवलं नि त्यांना छपरावरील गवत सोडायला सांगितलं. छतावरील एका लाकडावर भुकेने अर्धमेला एक साप दिसला. तो प्राण सोडण्याच्या बेतात होता. त्याला बंधनमुक्त केलं. त्याला प्यायला दूध दिलं. दूध पिऊन सापाच्या जिवात जीव आला. तो अमळ हालचाल करू लागला नि तिकडे खोलीत खाटेवर आजारी असलेली जमीनदाराची मुलगी ताठ उठून बसली. साप आपल्या वाटेने निघून गेला. जमीनदाराची मुलगी ठणठणीत बरी झाली.

जमीनदाराला खूप आनन्द झाला. त्याने या तरुणाला आपली मुलगी देण्याचे ठरविले. थाटामाटात लग्न-समारंभ पार पडला. आनन्दाने तो आपले दिवस घालवू लागला.

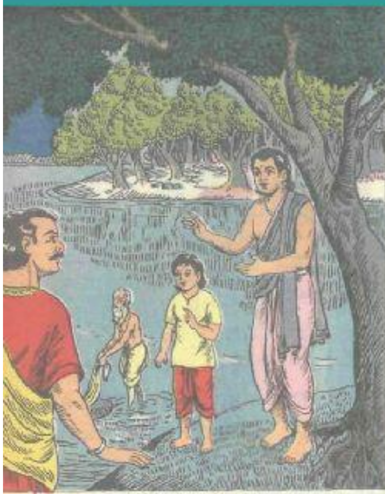
योग्य गुरु

प्राचीन काळची गोष्ट आहे. भार्गव नावाच्या एका सावकाराला बऱ्याच वर्षांनंतर एक मुलगा झाला. त्याचं नाव ठेवण्यात आलं दीपक. दीपक म्हणजे भार्गवचं सर्वस्व होतं. दीपक दिसायला फार सुरेख होता. भार्गवने विचार केला–दीपकसाठी एकादा योग्य गुरु पाहून त्याला सर्व विद्यापारंगत बनवावं! पण असा समर्थ गुरु कोठे मिळणार? भार्गव याबाबत विचार करू लागला.

दीपक मोठा बुद्धिमान आणि चलाख होता. एकदा एकादी गोष्ट ऐकली की ती तो विसरत नसे. आपल्या वयाच्या मानाने तो अधिक बुद्धिशाली होता. मोठ्या अनुभवी माणसाप्रमाणे प्रश्न विचारायचा. त्याच्या प्रश्नांची उतरे देणे भार्गवला जमत नसे. अन्य कोणी ही सहज त्याच्या प्रश्नांची उत्तरे देऊ शकत नसे. अशा बुद्धिसंपन्न मुलाला एकादा सामान्य गुरु मिळाला जर त्याचा काय उपयोग? म्हणून भार्गव प्रयत्नपूर्वक गुरूचा शोध करू लागला. त्याच गावात एक गुरुकुल होतं. पण भार्गवला चांगलं माहीत होतं की दीपकला शिकवण्याजी बैध्दिक ताकत तेथील गुरूत नाही.

तेथून दोन कोसांवर एक गाव होतं शिलापीठ. तेथे कर्मठ नावाच्या एका वृद्ध गुरूने चालवलेले एक गरुकुल होते. अनेकांनी सांगितलं की तेथील कर्मठचे शिष्य चांगले प्रतिभासंपन्न आणि कर्तबगार म्हणून प्रसिध्द आहेत. पण भार्गवला एक शंका होती.

जर कर्मठ खरोखर एक महान् गुरु असेल तर तो या छोट्या गावात का राहिला असता? ग्रामवासी त्याला देऊन देऊन काय देऊ शकणार? जर तो खरेच महान असेल,

तर त्याने शहरात जायला हवं नि भरपूर कमाई करायला हवी. तरी पण एकाद्या दरच्या शहरातील गुरुकुलात दीपकला पाठवायला ही त्याचं मन तयार नव्हतं. कारण मुलाचा विरह सहन करणं भार्गवला शक्य नव्हतं.

भार्गवच्या मनात एक विचार आला. इतके लोक ज्या अर्थी कर्मठच्या गुरुकुलाची प्रशंसा करतात, त्याअर्थी सगळीच कशी खोटी असू शकेल? त्याने विचार केला- एकदा जाऊन प्रत्यक्षच सगळं पाहून यावं. एक शुभ-मुहूर्त पाहून गुरूला भेटीसाठी काही द्रव्य बरोबर घेऊन आपल्या मुलासह भार्गव शिलापीठाच्या गुरुकुलाकडे निघाला. तो गुरुकुलात पोचला तेव्हा अंधार पडू लागला होता.

गुरु कर्मठ स्नान करण्यासाठी तलावावर गेलेले होते. गुरुपत्नी आणि त्यांच्या मुलांनी भार्गवचे यथोचित आतिथ्य केले. भार्गवला फार संतोष वाटला.

गुरु-दर्शनासाठी तलावावर जाण्याची आपली इच्छा भार्गवने प्रदर्शित केली, तेव्हा कर्मठचा मोठा मुलगा आणि सहा वर्षांचा त्याचा नातू असे तलावाकडे निघाले. ते जेव्हा तलावापाशी पोचले तेव्हा गुरु कर्मठ किनाऱ्यावर कपडे धूत असताना दिसले. भार्गवने गुरूला आदरपूर्वक नमस्कार केला नि बाजूला उभा राहिला.

काही कुशल-प्रश्न झाल्यानंतर भार्गवने गुरूला विचारले-"गुरुवर, दोन खास रंगांपैकी आपल्याला दुसराच अधिक महत्त्वाचा वाटतो? दोन्ही एकमेकांना पूरक आहेत."

गुरुने उत्तर दिले-"तसे नाही. दोन्ही महत्त्वाचे आहेत. हा नसला तर तो नाही, नि तो नसला तर हा नाही!"

जवळच असलेल्या गुरूच्या नातवाला उद्देशून भार्गवने विचारले-"बाळ, आम्ही काय बोललो ते तुला समजले का?"

सहा वर्षांचा मुलगा म्हणाला-"का नाही? तुम्ही आजोबांना विचारलं की दिवसापेक्षा रात्र अधिक महत्त्वाची का? आजोबा म्हणाले-दोन्हींचे महत्त्व आहे!"

भार्गवने पुन्हा गुरूला विचारले-"जर संपूर्ण बारा आहेत, तर आपल्या सारख्या वृद्धाला सहाव्यातच इतके परिश्रम करण्याची काय आवश्यकता आहे?"

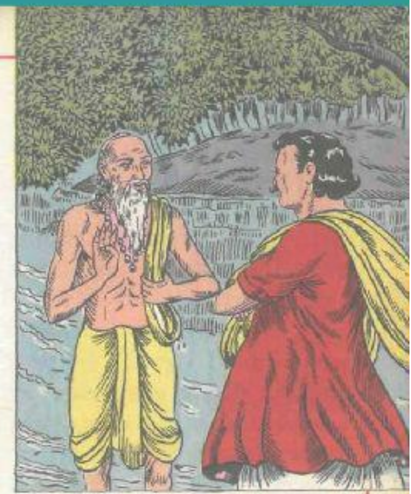
गुरु कर्मठ म्हणाले-"माझ्या जन्मानंतर, मरून पुन्हा जन्मलेले बत्तीस सुरक्षित आहेत. मग काय हरकत आहे?"

भार्गवने आता कर्मठच्या मुलाला विचारले-"याचा काय बरं अर्थ? मी काय विचारलं नि तुझ्या वडिलांनी काय उत्तर दिलं?"

गुरूच्या मुलाने उत्तर दिलं-"आपण माझ्या वडिलांना विचारलं की या शिशिर ऋतूत इतक्या वृद्धावस्थेत आपण इतके परिश्रम का करीत आहात? यावर वडिलांनी सांगितलं की त्यांची बत्तीशी धडधाकट आहे, त्यांची प्रकृति उत्तम आहे. म्हणून ही थंडी सहन करण्याची ताकत त्यांच्यात आहे!"

यानंतर भार्गवने पुन्हा कर्मठला विचारले-"महाराज, नेहमी घर पाडून ते उभारणारे किती आहेत?"

"असलं काम करून सोडून देणारे चार आहेत! आता त्यांच्या बाजूचे अन्य लोक हे काम करीत आहेत!" कर्मठने उत्तर दिले.

याचं स्पष्टीकरण ही गुरूच्या मुलानेच दिले-"आपण विचारलं की आपल्या घरात मुले किती आहेत? आणि वडिलांनी सांगितलं की त्यांना चार मुले आहेत नि अनेक नातवंडं!"

आता भार्गवने गुरूला विचारले- "गुरुदेव, आपण नित्य कांतिकन्येला घेऊन येत असाल? ही गोष्ट खरी आहे?"

कर्मठ म्हणाले-"नाही, कांतिकन्येला आणलं असतं तर सर्व वस्त्राभूषणे सोडून द्यायला लागली असती. म्हणून माझा आपल्या कन्येवरच विश्वास आहे. आम्हाला तेवढीच पुरे!"

गुरु-पुत्राने त्याचा अर्थ सांगितला–"आपण प्रश्न विचारला की गुरुजी कर्ज काढून धन आणतात का? पिताजींनी उत्तर दिलं–नाही, आपल्या प्राप्तीतच ते सर्व व्यवस्थित भागवतात!"

पण भार्गव एवढ्यावर गप्प बसला नाही. त्याने विचारले–"कल्पवृक्षाचा आधार घेतलेला बरा. अशी काडी घेऊन बसणं ठीक आहे का?"

गुरु कमंठने उत्तर दिले–"काडीशिवाय कल्पवृक्ष तरी कसा राहील? काडी काडी एकत्र येऊन जो झाडू बनतो त्यानेच तर स्वच्छतेचे काम होते ना? आणि स्वच्छता हे लक्ष्मीचं मूळ आहे!"

गुरुपुत्राने याचा अर्थ सांगितला–"कोणत्याही गावाला राजाश्रय मिळाल्यावाचून राहणार नाही. मी जर गावाकडे दुर्लक्ष केलं तर गावाचा उद्धार कोण करणार? सर्व सुशिक्षित ग्रामवासी एकत्र आले नि त्यांनी गावाची प्रगति घडवून आणली तर राजाश्रय का मिळणार नाही? आपल्या प्रश्नाचं माझ्या पिताजींनी हेच उत्तर दिलं आहे."

एवढ्यात गुरुजींची तीन वर्षांची नात धावत-पळत तलावापाशी आली. येताच तिने आजोबांवर प्रश्नांचा वर्षाव केला.

मुलीच्या प्रश्नांनी आकर्षित होऊन भार्गवने विचारले–"बेटा, मी एक प्रश्न विचारतो तुला. त्याचं उत्तर देशील?"

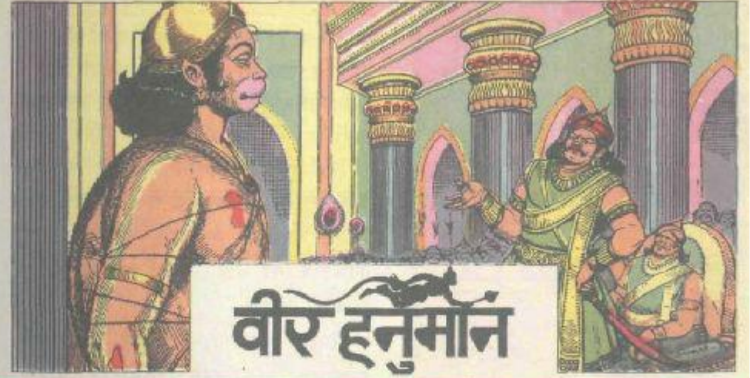
चिमुरडी खड्या आवाजात म्हणाली–"मग विचारा की?"

"मौन रहाण्यासाठी काय केलं पाहिजे?" भार्गवने विचारले.

"खूप धांगड-धिंगा केला पाहिजे!" म्हणून चिमुरडी परत फिरली नि तिने घराकडे धूम ठोकली.

सर्व जण हसू लागले. भार्गवला मोठे आश्चर्य वाटले. निःशंक होऊन त्याने आपल्या मुलाला कमंठच्या गुरुकुलात दाखल केले. कालांतराने दीपक मोठा विद्वान बनला. त्याने आपल्या कुटुंबाची कीर्ति दीपकाप्रमाणे दाही दिशांना पसरवली.

रावणाच्या आज्ञेनुसार प्रहस्ताने हनुमानाला काहीं प्रश्न विचारले. हनुमानाने उत्तर द्यायला सुरुवात केली–

"राक्षसराज रावणाला प्रत्यक्ष पाहण्यासाठीच मी अशोक-वनाचा ध्वंस केला! तरी पण माझी इच्छा पूर्ण झाली नाही. बलिष्ट राक्षसांनी माझ्यावर हल्ला केला! आपलं संरक्षण करण्यासाठी मला त्यांच्याशी युद्ध करावं लागलं. ब्रह्मदेवाने मला वरदान दिलेले असल्यामुळे मी कोणत्या ही बंधनात अडकलो नाही. तुम्हाला पाहता यावं म्हणून मी ब्रह्मास्त्रात बंदी झालो हे खरं आहे. महापराक्रमी रामाचा मी दूत आहे. मला माझं एक राजकार्य तुझ्याकडून साधायचं आहे. आपल्या कल्याणासाठी मी जे सांगतो आहे, ते नीट ऐक. अन्यथा आपल्या पायावर धोंडा पाडून घेशील!

सुग्रीवाने मला आज्ञा दिली की मी त्याची खुशाली तुला कळवावी आणि तुझे कुशल-क्षेम विचारावे. सुग्रीवाने रामाला सीतेचा शोध करण्याचे अभिवचन दिले, आणि त्यासाठी चारी दिशांना वानरांना पाठवलं. त्यांपैकीच मी एक आहे. मी वायुदेवाचा मुलगा आहे, माझं नाव हनुमान! शंभर योजनांचा समुद्र पार करून मी सीतेचा शोध घेण्यासाठी इथे आलो. तुझ्या ताब्यात असलेल्या सीतेला मी पाहिलं आहे. तू धर्मशास्त्र जाणतोस. एकाद्या स्त्रीला जबरदस्तीने पकडून ठेवणे तुला शोभत नाही. राम-लक्ष्मणांचा ज्याच्यावर क्रोध

आहे असा कोणी ही त्रिलोकात सुखाने राहू शकणार नाही. हे सर्व तुला समजून सांगण्याची आज्ञा सुग्रीवाने मला दिली आहे. मी सीतेला पाहिलेलं आहे. आता तिला घेऊन जाणं हे रामाचं काम आहे. ते ते कसं करतील हे मला माहीत नाही. मी मनात आणलं तर सगळ्या लंकेचा विध्वंस करू शकतो. पण याला रामाची परवानगी पाहिजे. वानर सेनेसमोर त्याने अशी प्रतिज्ञा केलेली आहे की सीतेचं अपहरण करणाऱ्याचा वध तो स्वतः करील. ही सीता तुझ्या मृत्यूला कारणभूत होणार आहे हे सत्य नीट समजून घे. आता आपल्या संरक्षणाबाबत विचार कर. मी मानव नाही नि राक्षस ही नाही. म्हणून कोणाची ही बाजू न घेता मी सत्य-कथन करीत आहे. रामाच्या हातून तुला कोणी वाचवू शकणार नाही."

निर्भयपणे हनुमानाने जेव्हा हे निवेदन केले तेव्हा रावण अतिशय रागाने ओरडला–"ठार करा या वानर हनुमानाला, फार वटवट करतो आहे. याला चांगली अद्दल घडवली पाहिजे."

तेव्हा बुद्धिमान विभीषण रावणाला म्हणाला–"लंकाधिपते, हनुमानाला मारणं राजधर्माच्या विरुद्ध होईल. लोकाचाराच्या विपरीत असं काही न करणं बरं. आपला क्रोध आवरा. दूताला योग्य अशी शिक्षा याला व्हावी."

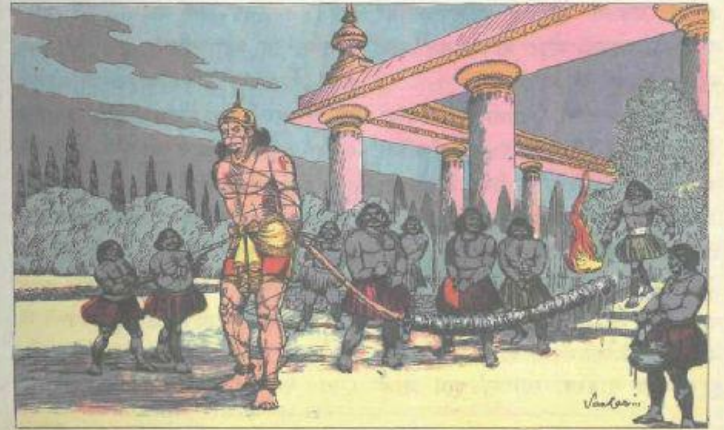
पण रावणाचा राग जरा ही कमी झाला नाही. तो विभीषणाला म्हणाला–"हा वानर पापी आहे. पाप्याला मारण्यात काही पाप नाही."

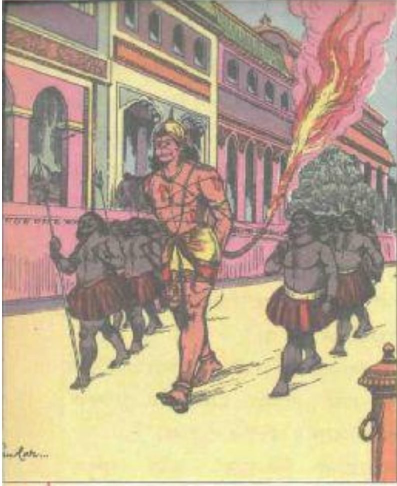
विभीषणाला हे पटलं नाही. तो पुन्हा सांगू लागला–"अनुभवी वयोवृद्ध लोकांची शिफारस आहे की काही ही झालं तरी तरी दूताला मारू नये. दूताला योग्य अनेक प्रकारच्या शिक्षा सांगितलेल्या आहेत. त्याला विकलांग बनविता येईल. चाबकाचे फटकारे मारता येतील. त्याच्या डोक्याचं मुंडण करता येईल. त्याला डाग देता येईल. पण कोणत्या ही शास्त्रात दूताला मारून टाकण्याची शिक्षा सांगितलेली नाही. तुझ्यासारख्या धैर्यशाली राजाने आपला क्रोध आवरला पाहिजे. याला मारून टाकण्यामुळे आपलं काय प्रयोजन सिद्ध होणार आहे? ज्यांनी याला इथं पाठवलं त्यांना मारून टाकलं पाहिजे. हा जे काही बोलतो आहे ते त्याचे स्वतःचे विचार नाहीत. याला सोडून अन्य कोणी समुद्र पार करू शकेल असं मला वाटत नाही. म्हणून याला मारण्याऐवजी राम-लक्ष्मणांना इथे बोलवून त्यांच्याशी युद्ध करणं बरं. त्यांच्याशी लढून विजय मिळवला तर त्रिलोकात तुझी कीर्ति पसरेल! सर्व लोग तुला नावाजतील."

आता रावणाला विभीषणाचा उपदेश पसंत पडला. त्याच्या सूचनेनुसारच सर्व काही करणं योग्य असं त्याला वाटलं. म्हणून रावण म्हणाला–"तू जे काही सांगतो आहेस, ते सर्व बरोबर आहे. दूताला मारणं हा अपराधच आहे. म्हणून याला एक शिक्षा करू या. वानरांना प्रिय असते त्यांची शेपटी. याच्या शेपटीला आग लावून याला सोडून देऊ या!"

रावणाने आज्ञा दिली–"याच्या शेपटीला आग लावा. त्याला शहर भर हिंडवा, चौका-चौकात हे प्रदर्शन पाहू द्या."

राक्षसांनी जुने-फाटके कपडे आणून हनुमानाच्या शेपटीला गुंडाळले. त्याच्यावर तेल ओतलं, नि ती पेटवून दिली.

ते जसं-जसं हे सगळं करीत होते, तसतसा हनुमानाचा राग जंगलांतील वणव्याप्रमाणे भडकत होता. अग्निज्वालांनी लपेटलेली आपली शेपूट मार-मारून त्याने काही राक्षसांना धराशायी केले.

लंकेतील मुलांना, वृद्धांना नि स्त्रियांना जेव्हा समजलं की हनुमानाच्या शेपटीला आग लावली गेली आहे, तेव्हा ते मोठ्या उत्साहाने आणि आनंदाने हा तमाशा पहायला रस्त्यावर गोळा झाले. सर्व राक्षसांनी मिळून हनुमानाला पुन्हा एकदा बांधलं नि त्याच्या बरोबर चालू लागले. आपली शेपूट जळण्याची भीति नसल्यामुळें हनुमान न घाबरता त्यांच्या मागे चालू लागला. त्यावेळी तो आपल्या छोट्या रूपात होता.

राक्षसांनी शंख फुंकीत, ढोल-नगारे वाजवीत हनुमानाची लंका भर वरात काढली. असं हिंडत असताना हनुमानाने काही मोक्याच्या वास्तु हेरून ठेवल्या. हनुमानाला हिंडवीत असताना लोक 'हेर' म्हणून त्याचा परिचय देऊ लागले.

राक्षसिणींकडून सीतेला समजलं की हनुमानाच्या शेपटीला आग लावण्यात आली आहे. तिला फार दु:ख झालं. तिने अग्निदेवाची प्रार्थना केली की यामुळे हनुमानाला काही इजा होऊ नये.

सीतेला दु:खी झालेली पाहून सरमा म्हणाली–"सीते! त्या वानराबद्दल तू काही काळजी करू नकोस. तो मोठा महात्मा नि महापराक्रमी आहे. आपल्या मागे लागलेल्या राक्षसांना मारून टाकून, या घरावरून त्या घरावर उड्या मारीत साऱ्या लंकेला जाळून टाकणार आहे तो, जरा पहा तर तिकडे!"

सरमा म्हणाली ते अगदी संपूर्ण सत्य होतं. हनुमानाने राक्षसांना शिक्षा देण्याचा विचार केला. त्याने आपलं शरीर इतकं छोटं केलं की सगळी बंधनं गळून पडली नि तो मुक्त झाला मग त्याने आपले शरीर पुन्हा वाढवले आणि नगरीच्या प्रवेशद्वारावरील लोह-गदा हाती घेतली. तिच्या साह्याने आपल्या मागे लागलेल्या अनेक राक्षसांचा त्याने चांगलाच समाचार घेतला. आता त्याच्या मनात सारी लंका पेटवून देण्याचा विचार आला. आपली जळती शेपूट घेऊन या घरावरून त्या घरावर उड्या मारू लागला व एकेक घर पेटवून देऊ लागला.

सर्वात अगोदर त्याने प्रहस्ताच्या घराला आग लावली, मग महापार्श्वच्या घरावर उडी मारली. ते घर पेटवून पुढे त्याने शुक, वज्रदंष्ट्र, सारण, इंद्रजित, जंबुमाली इत्यादि राक्षसांच्या घरांवर उड्या मारल्या आणि क्रमश: त्यांची घरे पेटवून दिली. हनुमानाने फक्त बिभीषणाचे घर सोडून दिले. राक्षसांची केवळ घरेच नव्हेत, तर त्यातील सर्व धन-संपत्ति जळून खाक झाली. शेवटी हनुमानाने रावणाचे घर ही जाळायला कमी केले नाही.

रावणाला भिऊन असलेले अग्नि आणि वायु यांनी निर्भय होऊन आपला संपूर्ण प्रताप दाखवला. घरातील सोन्या-चांदीचे दागिने सर्व काही वितळून गेले. मोठमोठ्या इमारती भस्मसात झाल्या. हे अग्निकांड कसे थांबवावे हे राक्षसांना समजेना. त्यांना अशी ही शंका आली की स्वत: अग्निदेव तर या वानराच्या रूपात अवतरले

नाहीत! अनेक राक्षसांनी त्या अग्नीत आपले आत्मार्पण केले. अतिसुंदर लंका-नगरीने आज भयानक रूप धारण केले. राक्षसांची व्यथा सर्व आकाशात दुमदुमली.

आता हनुमानाचा क्रोध शांत झाला. त्याला संतोष झाला. ज्या कामगिरी वर तो येथे आला होता, ती पूर्ण झाली होती. अशोक-वन उध्वस्त झालेलं होतं. अनेक राक्षस मेलेले होते. लंका नगरीची जळून राख झालेली होती. आता हनुमानाने समुद्राजवळ येऊन आपली शेपूट पाण्यात बुडवून आग विझवली.

हनुमानाला पश्चात्ताप झाला कीं त्याने लंका जाळली हे बरे केले नाही. सगळी

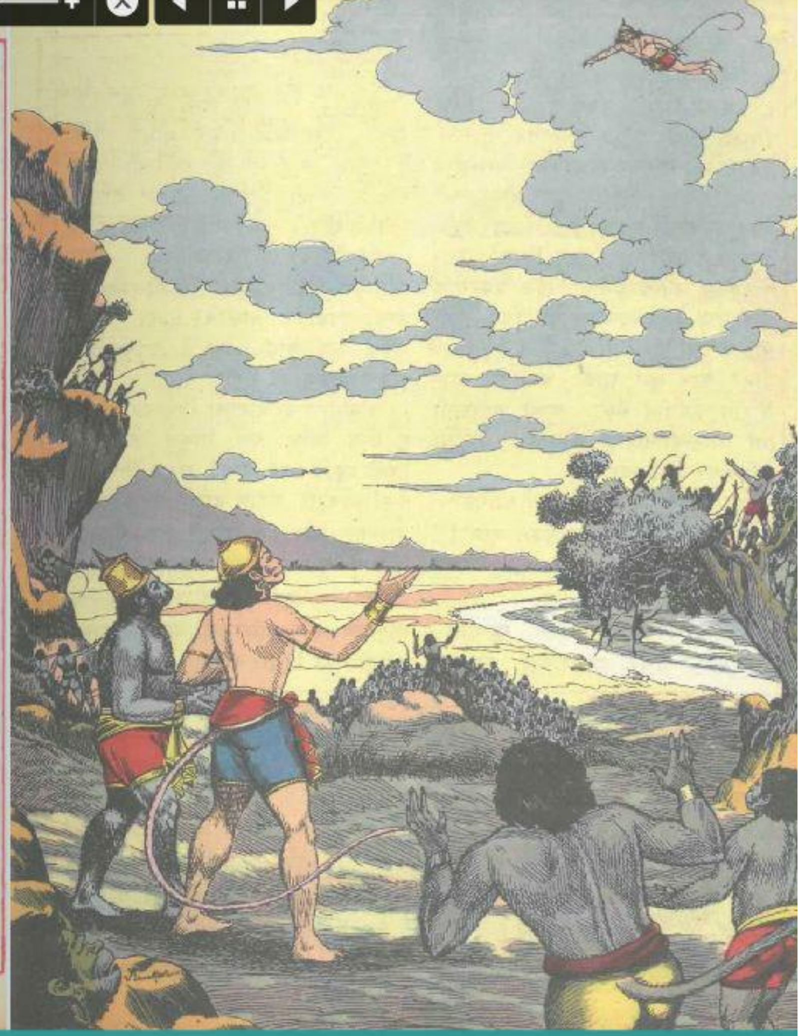
लंका जळून गेली, तर सीता सुरक्षित असेल ना अशी त्याला भीति वाटली. जर सीतेला काही अपघात झाला असेल, तर इथेच आत्मार्पण करण्याचा त्याने निश्चय केला. पण त्याच्या मनात एक विचार आला. ज्या अग्निदेवाने त्याची शेपूट जाळली नाही, तो सीतेला कसा धोका देईल? तो शिशपा वृक्षाजवळ गेला, झाडाखाली बसलेल्या सीतेला त्याने नमस्कार केला आणि म्हणाला–" माते, माझं भाग्य थोर, तू खुशाल आहेस!"

सीता त्या म्हणाली–" हनुमान, तुझे बल व पराक्रम, यांची कशी प्रशंसा करू? या सर्व राक्षसांना मारून, तू एकटा मला रामाकडे घेऊन जाऊ शकतोस! पण रामाने स्वत: यावे आणि शत्रूचा पराभव करून मला सोडवून घेऊन जावे हेच योग्य होईल. म्हणून तू रामाला तसे सांग."

" माते, तुला त्याबाबत जरा ही शंका नको. राम अवश्य येतील आणि तुला घेऊन जातील." असे सांगून हनुमानाने सीतेचा निरोप घेतला. तो अरिष्ट नावाच्या पर्वतावर चढला आणि समुद्र पार करून जाण्यासाठी त्याने आपले शरीर विशाल केले. आपल्या पायांनी अरिष्ट पर्वताला एक जोरदार धक्का दिला नि तो हवेत उडाला. हनुमानाच्या या धक्क्यामुळे अरिष्ट पर्वत थर थर कापू लागला.

ढगांमधून वाट काढीत तो समुद्रावर उडू लागला. समुद्राच्या दुसऱ्या बाजूला महेन्द्र पर्वत दिसताच त्याने सिंहनाद केला. उद्विग्नपणे हनुमानाची वाट पहात बसलेल्या अंगद व त्याच्या सहकाऱ्यांनी तो नाद ऐकला. त्यांच्या आनंदाला काही पारावार राहिला नाही.

तेव्हा जांबवान वानरांना म्हणाला– "हनुमान आपले कर्तव्य यशस्वीपणे पार पाडून आलेला दिसतोय, अन्यथा तो असा जयध्वनि करणार नाही." हे ऐकून वानरांना अतिशय आनंद झाला. हनुमानाला पाहण्यासाठी ते पर्वतावरील वृक्षांवर चढून बसले.

दुरून येणाऱ्या हनुमानाला पाहून त्यांनी वृक्षांच्या फांद्या गदगदा हलवल्या.

पाहता पाहता हनुमान त्यांच्याजवळ पोचला आणि महेन्द्र पर्वतावर उतरला. सर्व वानरांनी आनंद व अतिशय उत्साहाने त्याला घेरलं. हनुमानाला खाण्यासाठी त्यांनी कंदमुळे आणि फळे गोळा केली. हनुमानाने जांबवान, अंगद नि सर्व थोरा-मोठयांना नमस्कार केला. तोंड उघडताच थोडक्यात हनुमानाने सांगून टाकलं–"मी सीतामाईला पाहून आलो!" हे ऐकून सर्व वानर फार खुश झाले. काहींनी जोर-जोरात जयघोष केला. काही वानरांनी त्या आनन्दोत्साहात आपल्या शेपटया जमिनीवर आपटल्या.

हनुमानाने पुन्हा एकदा सर्वांना सांगितलं–"मी सीता मातेचं दर्शन घेऊन आलो!" आणि पुढे अधिक न बोलता तो चुप बसला.

तेव्हा अंगद हनुमानाला म्हणाला–"हनुमान, शंभर योजनांच्या अंतराचा समुद्र तू दोनदा पार केलास. तुझ्या पराक्रमाला काही तोड नाही. दुसऱ्या कोणाला ही हे शक्य नाही. तुझी राज-भक्ति ही असामान्य आहे! आमचं सर्वांचं हे भाग्य आहे की तू रामाच्या पत्नि सीतेला पाहून आलास. आता रामाचे सीता-वियोगाचे दुःख कमी होईल."

हनुमान, अंगद व जांबवान महेन्द्र पर्वतावर बसलेले होते. चारी दिशांना अन्य दगडांवर बाकीचे वानर बसले. लंकेत काय काय घडलं हे हनुमानाच्या तोंडून ऐकण्याची सर्वांना उत्सुकता होती.

जांबवानने हनुमानाला विचारले–"पुत्र, तू सीता देवीला कसं शोधून काढलंस? तिची प्रकृति कशी आहे? रावण तिच्याशी कसा व्यवहार करीत आहे? सगळं सगळं आम्हाला सांग, मग आम्ही काय करायचं ते ठरवू. तू जे जे काही पहिलंस ते जसंच्या तसं आम्हाला सांग. त्यांतील रामाला काय सांगायचं, काय सांगायचं नाही याबाबत आम्ही नंतर विचार करू."

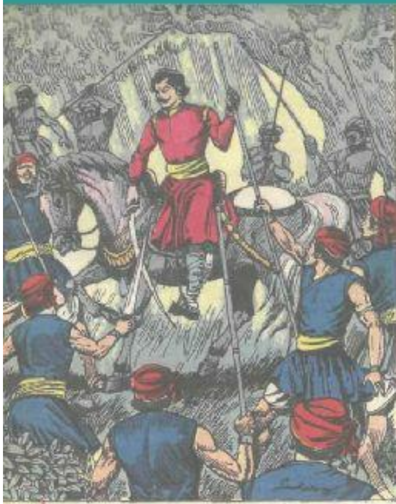
चांगल्याशी वाईट

प्राचीन काळची गोष्ट आहे. सुदौलपुर मधे मोतीराम नावाचा एक गरीब शेतकरी रहात होता. त्याचं स्वतःच घर नव्हतं, एकादं छोट शेत ही त्याच्याजवळ नव्हतं. कोणाची तरी चार बिघे जमीन खंडाने घेऊन तो शेती करीत असे. मोतीराम नि त्याची बायको मुनिया यांना ऋण काढून सण साजरा करायची सवय लागली. सुदौलपुर मधील अनेक लोकांकडून मोती-रामने कर्ज घेतले. कुणाचं कर्ज परत देण्याचं नाव नाही.

एक दिवशी मुनिया मोतीरामला म्हणाली–"बरं का हो, मेहनत-मजूरी करता करता नाकी नऊ येताहेत. आपलं स्वतःच न घर न शेत! माझं म्हणणं ऐका, कोठून तरी शंभर रुपये मिळवा आणि शहरात जाऊन ती रक्कम माझ्या थोरल्या भावाच्या हाती द्या. तो ही रक्कम कुणाला तरी लाच म्हणून देईल आणि तुम्हाला एकादी नोकरी मिळवून देईल. मग दरमहा मिळणाऱ्या वेतनांतून आपण आरामात दिवस काढू."

मोतीरामला बायकोचा सल्ला योग्य वाटला. हातात तर फुटकी कवडी नव्हती, तरी पण खोटे-नाटे वायदे करून एकाकडून शंभर रुपयांचे नवे कर्ज मिळवले मोती-रामने. आणि मग ही रक्कम घेऊन जंगलाच्या बाजूच्या रस्त्याने तो शहराकडे निघाला. दुर्भाग्य! जंगलात चोरांनी मोती-रामला पकडलं, त्याच्या जवळचे शंभर रुपये काढून घेतले आणि त्याला कैदी बनवून घेऊन गेले. चोरांनी मोतीरामला आपल्या सरदारापुढे दाखल केलं. सरदाराने मोतीरामला आपला सेवक बनवलं आणि रोज आपलं मालिश करण्याचं काम त्याच्याकडे सोपवलं.

"वसुंधरा"

अशा रीतीने मोतीराम चोरांच्या सरदाराचा सेवक बनून त्याच्या मागे राहू लागला. सरदाराला जेव्हा आराम करायची इच्छा होई, तेव्हा मोतीराम त्याला तेल माखून मालिश करीत असे.

असे चार महिने गेले. एक दिवशी उंची कपडे घातलेला एक माणूस घोड्यावर बसून जंगलाच्या रस्त्याने जात असताना चोरांनी त्याला थांबवलं. त्या माणसाने आपली तलवार उपसली आणि धाडसाने चोरांशी सामना केला. तो बराच वेळ झुंजत राहिला. पण शेवटी एकटा पडला. दहा चोरां बरोबर एकटा किती वेळ लढणार? काही वेळाने तो दमून बेशुद्ध झाला. मग त्या चोरांनी त्याला आपल्या सरदारा समोर नेले.

बेशुद्ध स्थितीत असलेल्या त्या माणसाला पाहून चोरांचा सरदार आपल्या सहकाऱ्यांवर संतापला. त्याने सर्वांना चांगलं फैलावर घेतलं. मग थंड पाणी मागवून त्या माणसाला शुद्धीवर आणलं. तो शुद्धीवर येताच चोरांच्या सरदाराने त्या माणसाच्या पायांवर डोकं ठेवलं आणि क्षमा मागितली.

त्या माणसाचं नाव होतं जयगुप्त. लोक म्हणत की दुसऱ्यांचं कल्याण करण्यात त्याच्या सारखा कोणी नाही. एकदा राजवाड्यावरील शिपायांनी त्याला पळवून लावलं होतं, तेव्हा जयगुप्ताच्या घरी त्याला आश्रय मिळाला होता. घायाळ झालेल्या सरदाराला जयगुप्ताने आपल्या घरात लपवलं आणि गुप्त रीतीने त्याच्यावर उपचार करवले. चोरांचा सरदार जेव्हा संकटातून वाचला आणि तब्येत सुधारून जायला निघाला, तेव्हा पुन्हा चोऱ्या व लूटमार न करण्याचं वचन त्याने जयगुप्तला दिलं होतं.

मोठ्या दुःखाने चोरांचा सरदार म्हणाला–"माझ्या सहकाऱ्यांनी माझ्या प्राणदात्याला घायाळ केलं! चांगल्याशी मी वाईट रीतीने वागलो. आता क्षमा मागायला ही मला तोंड राहिलं नाही!"

हे सगळं ऐकून जयगुप्त हसत म्हणाला–"मी क्षमा करावी एवढीच तुझी इच्छा असेल तर ती मागण्यापूर्वीच मी केलेली आहे. पण वचन देऊन तू त्याचं पालन केलं नाहीस याचं मला फार दुःख आहे."

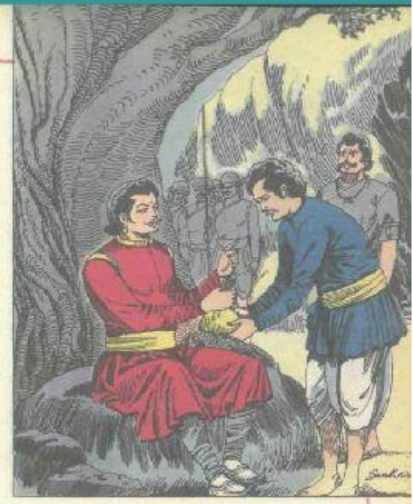
"महात्मन्, एकदा मी वचन दिलं नि त्याचं पालन न करण्याची चूक मी पुन्हा करणार नाही." चोरांच्या सरदाराने निवेदन केलं.

चोरांच्या सरदाराच्या मनात झालेला बदल पाहून जयगुप्ताला आनंद झाला. सरदाराच्या मागे उभ्या असलेल्या मोतीरामला भीति वाटली की आता त्याला कायमचेच सरदाराचा नोकर बनून रहावे लागेल. तो पुढे आला आणि त्याने आपली रामकहाणी जयगुप्ताला सांगितली.

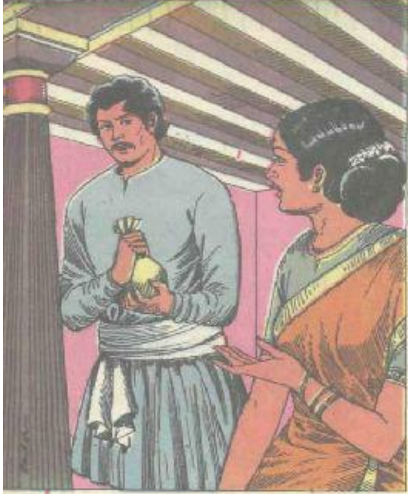
तेव्हा जयगुप्त चोरांच्या सरदाराला म्हणाला–"गेले चार महिने याने तुझी जी सेवा केली, त्याच्या मोबदल्यात त्याला चारशे रुपये वेतन दे नि त्याला सोडून दे."

चोरांच्या सरदाराने जयगुप्ताची सूचना मान्य केली. आपले शंभर रुपये घालून एकूण पाचशे रुपये त्याने मोतीरामला देऊन टाकले.

आता जयगुप्त मोतीरामला म्हणाला–"मी आता सुदौलपुरलाच निघालो होतो, कारण वैद्याने शिफारस केली आहे की तेथील हवामान माझ्या प्रकृतीला चांगले

मानवेल. सुदौलपुरच्या किशनलाल नावाच्या माणसाला आपलं शेत नि घर विकायचं आहे असं माझ्या कानांवर आलं. म्हणून मी ते शेत व घर खरेदी करण्यासाठी १५ हजार रुपये बरोबर घेऊन निघालो, नि मधे हे सर्व घडलं. जर तावडतोब पैसे न मिळाले तर किशनलाल आपलं शेत नि घर दुसऱ्या कोणाला विकून टाकील अशी शक्यता आहे. पण मी आता या परिस्थितीत सुदौलपुरला येऊं शकत नाही. शहरात जाऊन तिथं काही दिवस आराम करीन आणि मग सुदौलपुरला येईन. मध्यंतरी माझ्या वतीने तू ते शेत नि घर खरेदी कर. ही पंधरा हजार रुपयांची रक्कम घेऊन जा."

"मग जयगुप्त शहराकडे. परतला आणि मोतीराम रक्कम घेऊन सुदौलपुरला आला. नवऱ्याच्या तोंडून घडलेल्या सर्व गोष्टी ऐकून मोतीरामची पत्नी मुनिया म्हणाली— "मला वाटतं, हा जयगुप्त एक नंबरचा महामूर्ख आहे. माझ्या मोठ्या भावाच्या नावे आपण किशनलालचं घर नि शेत खरेदी करू या!"

मोतीरामला बायकोचं म्हणणं पटलं. त्यानं दोन हजार देऊन गावातील आपली छोटी छोटी कर्ज फेडून टाकली. नंतर त्याने किशनलालचे शेत आणि घर खरेदी केले नि गावातल्या लोकांना सांगू लागला—"हे घर नि शेत खरेदी करण्यासाठी माझ्या मेहुण्याने पैसे दिले, म्हणून त्याच्यासाठी आम्ही ही खरेदी केली आहे." अशा अनेक खोट्यानाट्या गोष्टी तो लोकांना सांगू लागला.

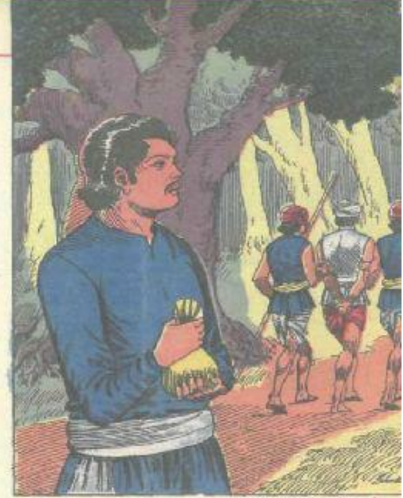
सुमारे एक महिन्यानंतर शहरातून जयगुप्ताचा एक माणूस सुदौलपुरला आला आणि त्याने एक पत्र मोतीरामच्या हाती दिलं. पत्रात जयगुप्तने लिहिले होते की तो आणखी एक महिना सुदौलपुरला येऊ शकणार नाही आणि पत्र-वाहकाच्या करवी त्याला कळविण्यात यावं की शेत व घर यांची खरेदी झाली की नाही?

मोतीरामने उत्तरादाखल लिहिलेले पत्र असे होते—"नमस्कार, विनंती विशेष—यापूर्वी आपण एकदा आपला माणूस पाठवून कळविले होते की आपली सुदौलपुरमध्ये शेत व घर खरेदी करण्याची इच्छा नाही आणि मी रक्कम आलेल्या माणसा मार्फत परत पाठवावी. यामुळे लोकांना कळलं की माझ्याजवळ पैसे आहेत. मी ज्यांच्याकडून लहान-मोठी कर्जे घेतली होती, ते सर्वजण येऊन माझ्या घरी ठाण मांडून बसले. नाइलाजास्तव मला सर्वांच्या कर्जाच्या रकमा परत कराव्या लागल्या. आपण सुचवलेलं शेत नि घर माझ्या मेहुण्याने खरेदी केलं. मी आपली रक्कम थोडी थोडी करून परत करीन."

अशा रीतीने आणखी दोन वर्षं गेली. धन-दौलत असली तरी मोतीरामला कधी ही फायदा झाला नाही. कोठे ही त्याचे कल्याण झाले नाही. वेळेवर पाऊस पडला नाही, पिकाला कीड लागली! वादळात घराची पड-झड झाली. घराची दुरुस्ती करण्यासाठी अवाच्या सवा खर्च करावा लागला. यामुळे तो नित्य कर्जातच बुडत राहिला.

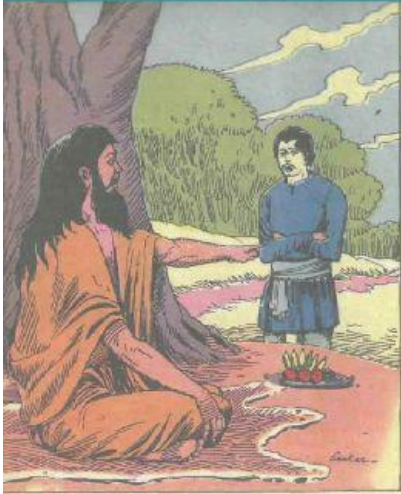
याच दिवसात मोतीरामला कोणी सांगितलं की जवळच्या जंगलात एक महायोगी आलेला आहे आणि तो सर्व अडचणीतून बाहेर पडण्याचा मार्ग सुचवतो. मोतीरामला वाटलं हा महायोगीच आपल्याला नीट मार्गदर्शन करू शकेल. शंभर रुपये बरोबर घेऊन तो योग्याच्या दर्शनासाठी निघाला.

पण रस्त्यातच त्याला एका चोराने पकडले आणि जवळची सर्व रक्कम काढण्याची धमकी दिली. एवढ्यात कोठून तरी विजेसारखी दोन माणसं आली, त्यांनी चोराला पकडलं आणि बरोबर घेऊन जात म्हणाला—"चोऱ्या करू नका म्हणून किती ही समजून सांगितलं तरी तुमची बुद्धि ठिकाणी येत नाही! आता तुला मुळीच क्षमा केली जाणार नाही. आमचा सरदारच तुला आता योग्य ती शिक्षा करील."

मोतीरामच्या लक्षात आलं की ते दोघे चोरांच्या सरदाराचे सेवक आहेत, आणि त्याला दिलेल्या वचनानुसार वाटसरूंना चोरांच्या तावडीतून सोडविण्याचे काम करीत आहेत. हे पाहून मोतीरामला फार आनंद झाला. यानंतर तो जेव्हा योग्याकडे गेला तेव्हा योगी तीक्ष्ण नजरेने त्याच्याकडे पहात म्हणाला—"चांगल्या माणसाशी वाईट वागणारा महापापी आहेस तू! जोपर्यंत त्या भल्या माणसाकडे जाऊन माफी मागणार नाहीस, जोपर्यंत तुला मुक्ति मिळणे शक्य नाही."

नाइलाजाने मोतीराम शहरात गेला, जयगुप्ताचा पत्ता त्याने शोधून काढला.

त्याला भेटून आपण दगा दिल्याचे कबूल केले नि क्षमा मागितली.

जयगुप्त किंचित हंसत म्हणाला–"दारिद्रय अनेक पापांना जन्म देतं! तू मलां जेव्हां दगा दिल्याचं समजलं तेव्हा मी तुला ते पत्र लिहिलं. पत्र लिहिल्यावर मी आपला सगळा राग विसरून गेलो. तू आपल्या मनाने येऊन क्षमा मागितलेली नाहीस हे मला ठाऊक आहे. तरी पण मी तुला क्षमा करतो."

जयगुप्ताचा भलेपणा पाहून मोतीरामला कृतज्ञता वाटली. तो आपल्या गावाकडे यायला निघाला. जंगलाच्या जवळ येताच त्याला एक शंका आली. तो मनातल्या मनात विचार करू लागला–जर जयगुप्ताने अगोदरच क्षमा केली होती, तर त्याची स्थिति अशी नाजुक का बरे रहावी?

म्हणून मोतीराम पुन्हा त्या योग्याकडे आला नि म्हणाला–"योगेश्वर, मी जयगुप्ताकडे गेलो तेव्हा तो म्हणाला की त्याने अगोदरच मला क्षमा केलेली होती. तरी पण माझी मात्र समस्यांपासून सुटका का होत नाही? योगी महाराज, तेव्हा माझ्या संकट-परंपरेचं काही तरी दुसरंच कारण असलं पाहिजे नाही?"

यावर योगी म्हणाला–"चांगले लोक क्षमा करतात, पण चांगल्या लोकांची क्षमा वाईटांची पापं धुऊन काढते असं समजणं हा केवळ भ्रम होय. या जगात वाईट लोक खूप असतात, चांगले फार कमी. जर वाईट लोकांचं पाप चांगल्यांच्या क्षमेमुळे धुवून गेलं तर वाइटांच्या अत्याचारांचा कधी अंतच होणार नाही; चांगल्याच्या क्षमेचा दुरुपयोग झाला असता, कारण चांगली माणसं वाईटांना नित्य क्षमा करीतच राहणार. ज्यांना आपल्या दुष्कर्मांबाबत पश्चात्ताप होत नाही, ते आपल्या प्रवृत्तीत बदल करीत नाहीत, तोपर्यंत चांगल्या माणसांनी क्षमा केली तरी परमेश्वर त्यांना कधी ही क्षमा करणार नाही. तू त्या माणसाचं घर नि शेत त्याचं होऊ दिलं नाहीस. तू घर-शेत त्याला देऊन टाक, त्याच्या पायावर लोटांगण घालून क्षमा माग, ती खरी क्षमायाचना होईल. संकटमुक्त होण्यासाठी तू त्याच्याकडे जाऊन क्षमा मागितलीस, पण तुझ्या मन:प्रवृत्तींत मात्र बदल झाला नाही. लूटमार करणाऱ्या चोरांचं मन बदललं, ते आता चोरांपासून वाटसरूंचे संरक्षण करून समाज-सेवा करीत आहेत. एका चोराला जे नीति-नियम आहेत, त्यांचं पालन तू करीत नाहीस. म्हणून जयगुप्ताने आपल्या सवयीनुसार जरी तुला माफ केलं, तरी परमेश्वर तुला क्षमा करणार नाही. माझ्या म्हणण्यांतील तथ्यावर तूच नीट विचार कर!"

आता मोतीरामला आपल्या अपराधांची पुरी जाणीव झाली. आपण जी जी कुकर्मे केली त्यांबद्दल त्याला पश्चात्ताप झाला. या पश्चात्तापामुळे मोतीराम खरोखरीच अंत:करणपूर्वक जयगुप्ताची क्षमा मागायला निघाला. मग तेथे जाऊन त्याने आपला पश्चात्ताप प्रकट केला.

मोतीरामचे शांतवन करीत जयगुप्त म्हणाला–"अरे वेड्या, तू माझी जी रक्कम हडपलीस, ती माझ्या एकूण संपत्तीत अति अत्यल्प! चोरांच्या सरदाराला ही मी ही गोष्ट सांगितली होती. इतकंच नाही, मी हे ही सांगितलेलं होतं की तू ज्या गावात आहेस त्या गावात मी पाऊल घालू इच्छित नाही. आता तर ते सगळं झालं-गेलं एकच! आजपासून कां होईना, स्वार्थ सोडून चांगुलपणाने जीवन जग. ते घर नि शेत आता तुलाच राहू दे, मला ते परत घेण्याची इच्छा नाही."

जड अंत:करणाने मोतीराम आपल्या गावी परत आला. निष्कारण खर्च न करता त्याने बराच पैसा जमवला. जयगुप्ताची सर्व रक्कम त्याने सव्याज परत केली आणि समाज-सेवा करायला सुरुवात केली. अशा रीतीने जीवनातील राहिलेले दिवस सत्कर्म करून तो सुखाने राहू लागला.

चुगलखोरी

मणिपुरचा राजा चन्द्रकान्त प्रजेला पुत्रवत् मानून जनतेच्या सुखासाठी रात्रंदिवस झटत असे. तो एक धर्मपरायण व पराक्रमी राजा होता. पण चन्द्रावर जसा डाग, तसा या चांगल्या राजातही एक दोष होता. तो म्हणजे 'चुगल्या ऐकणे' आणि त्यावर विश्वास ठेवणे. खोट्या स्तुतीच्या आहारी जाऊन चन्द्रकान्त अशा सगळ्या गोष्टी खऱ्या मानी.

राजाचे हे दौर्बल्य ओळखून काहीजण त्याचे कान भरत असत आणि त्यांचे म्हणणे खरे मानून राजा अबोध व निर्दोष लोकांना कडक शिक्षा सुनवी. अशा प्रकारे चुगलखोरीमुळे राजा हळूहळू लोकांच्यात अप्रिय होऊ लागला, त्यांच्या मनात राजाबद्दल असणारी गौरव-भावना कमी होऊ लागली. राजाच्या या दोषाची ते ठिकठिकाणी चर्चा करू लागले.

एके दिवशी दरबारी ज्योतिषी श्रीनन्द राजवाड्याजवळून जात असताना त्याला समोरून एक माणूस येताना दिसला. त्या माणसाच्या खांद्यावर एक मोठासा फणस होता. पिकलेल्या फणसाचा चांगला सुवास दरवळत होता.

त्याला थांबवत श्रीनाथ म्हणाला–"अरे थांब, थांब! हा फणस तर चांगलाच मोठा आहे की, अन् चांगला पिकल्याचाही वास येतोय! कुणासाठी घेऊन चालला आहेस? या फणसातील गरे खाऊन अनेकांना संतोष होईल."

श्रीनन्द कोण आहे हे माहीत नसणारा, तो माणूस उत्तरला–"महाराज, हा माझ्या बागेत आलेला पहिला फणस आहे. राजा भगवानच असतो असं म्हणतात नं? म्हणून हे पहिलं फळ राजाला भेट देण्यासाठी चालवलं आहे मी! राजा खुश होईल ना माझ्यावर?"

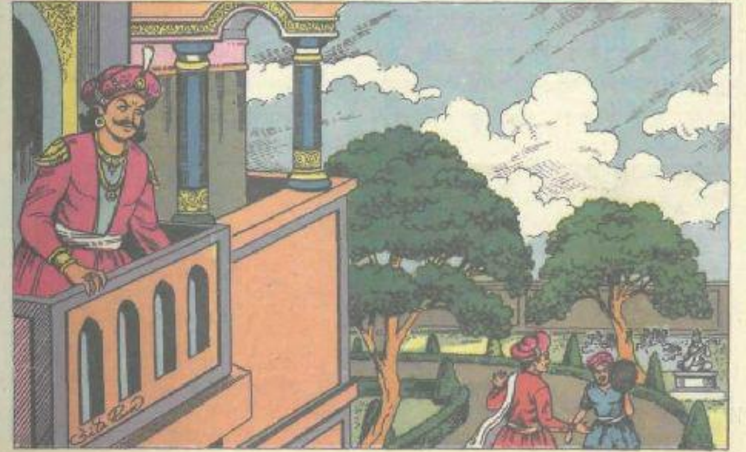
"अरे वा! कल्याण असो तुझं! आणि हां, तुला मी का थांबवलं हे तर सांगितलंच नाही की! समोरून तुला येताना मी जेव्हा नीट पाहिलं, तेव्हा माझ्या लक्षात आलं की या देशाचा राजा बनायची सारी लक्षणं तुझ्या ठिकाणी आहेत! माझी खात्री आहे की एक ना एक दिवस तू नक्कीच इथला राजा बनशील. हे सांगण्यासाठीच खरं तर मी तुला थांबवलं होतं. जातो मी आता. राजा बनल्यावर छान लोक-कल्याणाची कामं कर असे बोलून श्रीनन्द थोडा पुढे गेला."

राजवाड्याच्या गच्चीवर थंड हवा खाण्यासाठी फिरत असलेल्या राजाने श्रीनन्दचे हे बोलणे ऐकले. त्याला या बोलण्याचे मोठच आश्चर्य वाटले. श्रीनन्द हा एक महान ज्योतिषी होता. जेव्हा तोच असे बोलतोय, तेव्हा त्याचे बोलणे खरेच होईल न? राजाने विचार केला–ठीक आहे, पाहू काय होतेय पुढे!

पण इकडे श्रीनन्दचा अभिप्राय ऐकताच त्या फणसवाल्या माणसाचे डोळे चमकू लागले. तो श्रीनन्दला थांबवून विचारू लागला–"महाराज, तुम्हाला असं का वाटलं, हे जरा स्पष्ट सांगा ना! मला तर काही समजत नाही."

"हं! सांगावंसं तर वाटतंच आहे मला! पण मी फुकट का म्हणून सांगू?" श्रीनन्द बोलला.

आपण राजा बनू अशी कोणती लक्षणं आपल्यात आहेत हे जाणून घ्यायला तो

उमा मिथुन

माणूस फारच उत्सुक होता. आपण राजाला भेटायला निघालो आहोत, ही गोष्टही तो विसरून गेला. खांद्यावरचा फणस हातात घेऊन तो श्रीनन्दला म्हणाला–" महाराजा, मी तर एक दरिद्री शेतकरी आहे. मजजवळ तर आत्ता एक फुटकी कवडीही नाहीय! आपण ही तुच्छ भेट स्वीकारून कृपा करून सांगाना, कि माझ्यात कोणतं राजलक्षण दिसलं आपल्याला? आपल्या तोंडून हे ऐकायला मी फार उत्सुक आहे."

थोडेसे हसत श्रीनन्दने त्याला विचारले– "मी कोण आहे, हे तरी ठाऊक आहे का तुला?"

"नाही, मी आपल्याला यापूर्वी कधीच पाहिलेलं नाहीय." तो गरीब शेतकरी म्हणाला.

"हां, असं बोल ना! मी कोण आहे, हे ही तुला अजून माहीत नाही. तरीही मी तुझी दोन-चार शब्दात खुशामत काय केली, अन् तू लगेच विश्वास ठेवलास? इतकाही विचार नाही केलास तू, कि आपण तर एक साधेसुध शेतकरी आहोत, राजा काय बनणार आपण? एवढंच नव्हे तर राजासाठी चालवलेला फणसही तू मला देऊन टाकायला तयार झालास! कोणी काही सांगितलं तर लगेच विश्वास ठेवण्या-इतका तुझ्यासारखा येडपट या राज्यात दुसरा कोणीही नसेल बघ! या देशाचा राजा बनायला योग्य असं दुसरं कोणतं लक्षण हवं मग?" असे बोलून श्रीनन्द तेथून निघून गेला.

हे सर्व बोलणं ऐकल्यावर राजाचे डोळे खाडकन् उघडले. आपण इथे उभं राहून ऐकत असू, असं लक्षात घेऊन मुद्दामच श्रीनन्द आपल्याला धडा शिकवायला हे सर्व बोलला–हे त्याच्या लक्षात आले.

श्रीनन्दच्या अपेक्षेप्रमाणेच राजा चन्द्रकान्तच्या स्वभावात योग्य तो बदल घडून आला. अन् जनताही पुन्हा त्याच्यावर पहिल्याप्रमाणेच प्रेम करू लागली.

गोगलगाय

सूर्याच्या आकाराच्या गोगलगायी किंवा इंग्रजीत ज्यांना 'लिपेड' असे म्हणतात, त्या आपल्या शंकुसारख्या आकाराच्या कवचासह खडकांना इतक्या घट्ट चिकटून बसतात, की त्यांना खडकापासून सोडवण्यासाठी त्यांच्या वजनाच्या २००० पट अधिक शक्ती लावावी लागते.

ही मेंढी खरोखरीची मेंढी नव्हे. हे एक रोप असते. ही रोपे न्यूझीलंड-मधे आढळतात. यांच्या लोकरी सारख्या दिसणाऱ्या पानांमुळे ही रोपे दुरून मैदानात चरणाऱ्या मेंढ्यांसारखी दिसतात; म्हणून यांना 'वनस्पती-मेंढ्या' असेही म्हणतात.

